

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Karel Václav Rais jako básník pro děti

Hofmannová Eliška

Bakalářská práce

2023

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Eliška Hofmannová
Osobní číslo:	H20169
Studijní program:	B0288A090002 Historicko-literární studia
Téma práce:	Karel Václav Rais jako básník pro děti
Zadávací katedra:	Katedra literární kultury a slavistiky

Zásady pro vypracování

Tématem bakalářské práce je dětská poezie Karla Václava Raise, a to se zvláštním zaměřením na analýzy edic a na jejich recepci. Půjde o srovnání původních knih pro děti s posmrtnými raisovskými výběry od čtyřicátých do devadesátých let 20. století. Druhým hlavním výstupem práce bude ediční návrh na vlastní raisovský výbor.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BÍLEK, K.: Karel Václav Rais – literární pozůstalost Praha: PNP 1976.

ČEŇKOVÁ, J. a kol. Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Praha: Portál, 2006.

HLADKÝ, M: Střípky za života a díla Karla V. Raise. Lázně Bělohrad: Město Bělohrad, 2014.

CHALOUPKA, O., VORÁČEK, J. Kontury české literatury pro děti a mládež. Praha: Albatros, 1979. (KOL.)

Karel Václav Rais. Lázně Bělohrad: MNV, 1959

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Petr Šrámek, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce:

1. března 2022

Termín odevzdání bakalářské práce:

15. června 2023

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2022

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci *Karel Václav Rais jako básník pro děti* vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem využila při psaní své práce, jsou uvedeny v seznamu použité literatury na konci bakalářské práce.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala mému vedoucímu práce panu PhDr. Petru Šrámkovi Ph.D. za odborné vedení, podněty a cenné rady, které mi pod jeho vedením byly poskytnuty a vedl mě tak k samostatnosti. Děkuji své rodině, tatínkovi a bratrovi za podporu. Ale především mojí mamince a příteli, kteří mě oba po celou dobu studia podporovali a byli mi velkou oporou.

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na díla Karla Václava Raise, konkrétně na poezii psanou pro děti. Soustřeďuje se na vybrané básně z jeho tvorby, které jsou obsaženy v několika výběrech spolu s dalšími autory.

První část se věnuje vývoji antologií v české poezii v průběhu několika století, jak se proměňuje a jak je ovlivněna historickým kontextem. Je také zaměřeno na vývoj literatury pro děti a zda věk dítěte ovlivňuje jeho zájem o četbu. Proměnu antologie sledujeme nadále i v další části práce, a to zejména na antologiích, které vyšly po smrti Karla Václava Raise od 40. do 90. let 20. století. Zaměřujeme se na jejich společné téma a motivy, které jsou v jednotlivých výběrech obsaženy.

Poslední částí práce bude, mnou vytvořený, vlastní výbor z Raisových básní na podkladu z mých získaných poznatků z předchozích částí. Cílem této bakalářské práce je dokázat, že poezie pro děti od Karla Václava Raise by neměla být upozadována od jeho prozaických děl a je stylisticky i obsahově vhodná pro mladé začínající čtenáře.

KLÍČOVÁ SLOVA

Karel Václav Rais, spisovatel, antologie, literatura pro děti, výbor, poezie

TITLE

Karel Václav Rais as a children's poet.

ANNOTATION

The bachelor thesis focuses on the works of Karel Václav Rais, specifically his poetry written for children. It concentrates on selected poems from his body of work, which are included in several anthologies alongside other authors.

The first part addresses the development of anthologies in Czech poetry over several centuries, how they transform, and how they are influenced by the historical context of the times. It also focuses on the evolution of literature for children and whether the child's age affects his interest in reading. The transformation of anthologies is further examined in the next part of the thesis, explicitly on anthologies that were published from the 1940s to the 1990s after Karel Václav Rais's death. The emphasis is on their common themes and motifs presented in each anthology.

The final part of the thesis will be my own anthology of Rais's poems, based on the knowledge I gained from the previous sections. The aim of this bachelor's thesis is to demonstrate that Karel Václav Rais's poetry for children should not be overshadowed by his prose works and that it is stylistically and thematically suitable for young emerging readers.

KEY WORDS

Karel Václav Rais, writer, anthology, literature for children, collection, poetry

ÚVOD	9
1 ANTOLOGIE	11
1.1 Vymezení pojmu antologie	11
1.2 Vývoj antologií v průběhu století	13
2 ROLE ANTOLOGIE V ČESKÉ LITERATUŘE	16
2.1 Podoba antologií v 19. století	16
2.2. Podoba antologií ve 20. století	16
2.3 Podoba antologií ve 21. století	18
3 LITERATURA PRO DĚTI A MLÁDEŽ	19
3.1 Dětská literatura	19
3.2 Antologie pro děti	24
4 ANALÝZA VYBRANÝCH BÁSNÍ Z RAISE	25
4.1 Zvířátka a lidé	27
4.2 Cestička k domovu	29
4.3 Z křišťálové studánky	31
4.4. Špalíček moudrých básniček	33
5 VÝBOR	36
5.1 Návrh vlastního výboru	37
5.2 Obsah výboru	37
6 CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH BÁSNÍ	39
6.1 Hory	39
6.2 Jarní	39
6.3 Motýli	39
6.4 Slunce	40
6.5 V nebezpečí	40
6.6 Na louce	40
6.7 Beruška	40

6.8 Slunéčko	41
6.9 Návrat k domovu	41
6.10 Vrabci	41
6.11 Hudryján	41
6.12 Vodník	42
6.13 Slunečnice	42
7 ZÁVĚR	64
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	67

ÚVOD

Téma mé bakalářské práce *Karel Václav Rais jako básník pro děti* mne zaujala z důvodu, že u Karla Václava Raise vnímáme především jeho prozaickou tvorbu, na kterou je více upozorňováno než na jeho básnickou tvorbu. Nejčastěji jsou k jeho jménu přiřazována díla jako *Výminkáři*, *Zapadlí vlastenci* nebo *Kalibův zločin*. Během 20. století při socialistických událostech v nich lidé nacházeli útěchu při vlastních prožitcích strastí.¹ Nebo spíše fungovala jeho díla jako zástěrka, aby nebyla vydána poptávka po zakázaných autorech v té době. Odráží se v nich vlastenecké propojení s důležitostí uchovávat historii pro další generace. „*S ním, u zrodu těchto myšlenek byli, nám známí, autoři jako jsou Jan Neruda nebo Božena Němcová, na kterou, s obdivem ke společenským hodnotám navazoval.*“² Byl účastníkem mnoha důležitých momentů v naší historii – otevření Národního divadla nebo při vzniku samostatného Československého státu v roce 1918. Jeho odpor k mnoha krizím v měšťanském světě a nedůvěřivost v národní hrdost nebo dělnické stávky ho dovedlo až do prvních řad těch, kteří upozorňovali na buržoazní neklid a nelidskost.

Své názory v dílech opírá o fakt, že: „*Český národ je dostatečně silný natolik, aby se dokázal postavit sám za sebe a řešit své mezilidské nesrovnalosti bez zásahu zvenčí.*“³ Hlavní hrdinové v Raisových dílech jsou tací, kteří ve velmi těžkých a vypjatých situacích dokáží vykonat dobrý skutek pro dobro ostatních anebo se o to alespoň pokoušejí. Inspiraci čerpá ze svých vlastních prožitků.⁴ Spolu s dalšími autory té doby se tak obrací k venkovskému lidu, který, spolu s ostatními považuje za základní kámen k rovnoprávnosti a osamostatnění státu. Zde také pramení myšlenka národního obrození.⁵ Rais však v rozdílech vesnického života a měšťanského života, že je podstatné, aby si vesnice uchovala lidskost a jasnou mysl.⁶

¹ ČERVENKA, Miroslav a kol. *Dějiny české literatury IV. - Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 17.

² POHORSKÝ, Miloš, Jan MUKAŘOVSKÝ a Jiří BRABEC. *Dějiny české literatury*. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1961, s. 467.

³ MAŠÍNOVÁ, Leontína, MACHYTKA, Jaroslav, KOUBEK František a JANĚČEK, Jaroslav. *Karel V. Rais: Studie, vzpomínky, dokumenty*. Místní národní výbor v Lázních Bělhradě, 1959, s. 6.

⁴ HLADKÝ, M: *Strípky za života a díla Karla V. Raise*. Lázně Bělhrad: Město Bělhrad, 2014, s. 85. ⁵

ČEŇKOVÁ, Jana, Naděžda SIEGLOVÁ a Kateřina DEJMALOVÁ. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 11. ⁶ Tamtéž, s. 11.

Je to z toho důvodu, že všechny dobré skutky, které hlavní postavy vytvářejí na úkor skutků špatných vytváří vzor pro formování českého národa.⁵ Čerpá ze svých vlastních prožitků, a právě proto jsou jeho díla natolik přesvědčivá, že se k nim lidé stále vrací a schovávají se do řádků, které skrývají počátky národní hrdosti i v těch nejtěžších chvílích. „*Nikdy nepřestal otec vzpomínat na své rodiště a na svůj rodný domek.*“⁶ Jeho literární začátky počínají rokem 1878, kdy byly některé jeho verše zhudebněny. „*Jakmile se po několika týdnech usadil v klidu domu v Jičíně, začal Karel Václav Rais psát své první verše do tajného sešitku a nazval je jménem své nejoblíbenější květiny – Karafiáty. Tyto verše představovaly jeho první kroky do magického světa poezie.*“⁷

Ve své práci se nebudu věnovat tomu, jak si Karel Václav Rais ve svém životě počínal a jaký jako člověk i spisovatel byl, ale na to, jak se jeho básnická tvorba pro děti vyvíjela. Vymeším pojmy jako jsou antologie, literatura psaná pro děti a výbor. V souvislosti s dětskou literaturou také zkoumám, jak se v průběhu několika století proměnila a jak navazuje na tvorbu Karla Václava Raise. Zaměřuji se především na výběry, které byli vydány až posmrtně. O výběry, ve kterých se prolíná nejen tvorba Raise, ale i jiných, jako je například Josef Kožíšek nebo Josef Václav Sládek, kteří také tvořili poezii pro děti.

S rozvojem technologií se rozšířila dostupnost vydávaných děl a zájem klesá z důvod nových možností četby. Zájem o četbu by se měl podporovat, protože právě na ni se dá nejlépe rozvíjet řeč, motorika i myšlení už od útlého věku dítěte díky její hravosti jazyka a zvukovosti. Děti si velmi rychle oblíbí rýmy, jednoduché říkanky a pomocí nich lze u dětí rozvíjet slovní zásobu a motivovat je k tomu, aby se zajímali více o literaturu.

V bakalářské práci sleduji, jak souvisí dětská literatura s věkem dítěte. Tímto navazuji i na to, že konečným výstupem mé bakalářské práce je zpracování vlastního výboru z Raisovy básnické tvorby. Svým vytvořeným výběrem bych ráda ukázala, že poezie není žádný přežitek, ba naopak se jedná o důležitý článek v rozvoji mladého čtenáře, jejíž zásluhou lze obohatit nejen jeho fantazii, ale i vést k většímu poznání literárního světa.

⁵ MAŠÍNOVÁ, Leontína, MACHYTKA, Jaroslav, KOUBEK František a JANEČEK, Jaroslav. *Karel V. Rais: Studie, vzpomínky, dokumenty*. Místní národní výbor v Lázních Bělohradě, 1959, s. 6.

⁶ MAŠÍNOVÁ, Leontína, MACHYTKA, Jaroslav, KOUBEK František a JANEČEK, Jaroslav. *Karel V. Rais: Studie, vzpomínky, dokumenty*. Místní národní výbor v Lázních Bělohradě, 1959, s. 21.

⁷ KNOB, Jan. *Dvojitá cesta s Karlem Václavem Raimem*. 1. vyd. . Havlíčkův Brod: Východočeské nakladatelství, 1964, s. 39.

1 ANTOLOGIE

1.1 Vymezení pojmu antologie

Pojmem antologie lze v literatuře vymežit tak, že se jedná o soubor vybraný z několika uměleckých nebo literárních děl, které už publikovány byly a které jsou v antologii seskupeny dle podobného tématu. Jejím účelem je představit různé styly, žánry nebo tematické okruhy.

Antologie české literatury také sloužily jako zdroj pro výzkum, studium a výuku literatury. Byly používány ve školách, univerzitách a akademickém prostředí jako významný materiál pro literární analýzu a interpretaci. Poskytovaly studentům a badatelům přístup k významným dílům a literárním kontextům. Počátky antologií můžeme sledovat převážně ve světové literatuře a lze ji hledat v lyrických souborech veršů východní poezie.⁸ Antologie pochází ze dvou slov řeckého původu a jsou jimi slova *anthos* neboli květ a slovo *logis* chápáno jako řeč. Jedny z prvních antologií tak můžeme nalézt pod názvy jako je *květobraní*, *klasobraní* nebo také *sbírka květů*. Obsahuje vybrané básně, povídky, eseje, nebi úryvky z románů.

Antologie může být zaměřena na konkrétní téma, jako například o lásce, přírodě, rodině, mamince, lze se také zaměřit na období nebo žánr. Vydavatelé antologií často vybírají díla od různých autorů, aby představili čtenářskému osazenstvu různé styly. Jde také o rozšíření podvědomí o větších množstvích autorů, kteří se ku příkladu zaměřují na jedno téma nebo období. Dávají nám tak jedinečnou příležitost objevovat a zkoumat různé perspektivy, myšlenky nebo umělecké projevy autorů. Mohou také sloužit jako zdroj čtenářům, kteří chtějí objevovat nové autory a literární díla. Autoři mohou být zastoupeni z různých prostředí, zemí nebo také z časových období. Každý autor vnáší do antologie svůj vlastní osobitý styl. Tím, že se projevy autorů častokrát mohou odlišovat ukazují čtenářům rozmanitost světa literatury, pomocí které se jim dostane poznání různých uměleckých žánrů a stylů. Proto je důležité, aby byla respektována nejen historická, ale i dialektická stránka. Antologie lze také využít jako předlohu a pomůcku k učení ve školním prostředí. Také slouží jako důležitý prostředek pro zachování a šíření literárního dědictví a umožňuje nám lépe porozumět a ocenit bohatství a různorodost literárního světa. Je to klíčový nástroj, který pomáhá uchovat, šířit a sdílet

⁸ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 26.

literární umění s publikem po celém světě. Literární tvorba mnohokrát předvídá různé společenské změny a někdy je také za vývojem společnosti opožděna.

Skládá se ze série samostatných příběhu, které jsou propojeny tematicky nebo žánrově, ale každý příběh funguje jako samostatná část. Každá část může mít svůj vlastní děj, obsazení nebo žánr. Zachycují různá svědectví o kulturních a historických dějinách daného období a lze tak sledovat proměny literatury a porozumět jejímu vlivu na společnost. Všechny vybrané části nakonec dohromady tvoří celek a jsou součástí konceptu antologie.

V průběhu století se antologie staly běžnou formou literárního vydávání. V různých obdobích byly vytvářeny antologie na podobný způsob. Odlišnost způsobovaly dobové tendence, jako například cenzura v 50. letech 20. století. Protože se jedná o složitý proces je třeba nepodcenit žádný krok. Sestavit vyvážené a reprezentativní dílo vyžaduje pečlivý výběr, zohlednění různých hledisek a nutné uvážení o celkové kompozici a uspořádání. Vyžaduje pečlivý výběr, organizaci a prezentaci literárních děl, až poté je proces tvorby komplexní.

Prvním krokem při tvorbě antologie je určit si její tematické zaměření. Jak bylo již zmíněno na počátku, lze zvolit jako hlavní zaměření antologie vybrané téma, žánr, literární směr nebo skupinu autorů, což je následně základním kamenem pro výběr vhodných literárních děl. Některé antologie výjimečně obsahují i úvodní texty či komentáře k vybraným dílům, které poté čtenáři dodávají dodatečné informace o dílech, ale i například o autorovi nebo o historických souvislostech mezi vytvořenými díly a dobou. Napomáhají čtenáři mnohem lépe porozumět textu.

Po výběru literárních děl je důležité rozhodnout o jejich uspořádání a struktuře v antologii. V tomto okamžiku se rozhoduje nad pořadím, ve kterém budou seřazena, aby smysluplně vytvořili co nejpříjemnější obraz narativní struktury. Nezbytnou součástí při vytváření nového literárního díla je provést editaci. Je tím myšleno provedení korektury gramatiky nebo odstranění stylistických chyb. Tímto způsobem jsou jednotlivá díla očištěna, ale nesmí se opomíjet zachování autenticity děl s přihlédnutím na diachronii, která by neměla být opomíjena. Grafické zpracování a následné vydání jsou kroky, které čekají po dokončení celého obsahu. Hlavním cílem je vytvořit takovou antologii, která je atraktivní pro čtení, ale zároveň je esteticky objektivní. Graficky se zpracovává design obálky a další vizuální prvky. Po této fázi je antologie hotová a připravena k vydání a distribuci. Každý proces bývá individuální díky faktorům, jako jsou zaměření nebo požadavky editorů a je pokaždé třeba dbát na to, aby byl vytvořen kvalitní a souřadný celek.

1.2 Vývoj antologií v průběhu století

Podoby antologií se objevily již během středověku a renesance. V této době byly tematicky zaměřené převážně na náboženskou tematiku a obsahovaly texty například biblické či liturgické, ale obsahovaly i latinské básně. Sloužily jako hlavní zdroj informací o nově vznikajících literárních směrech a tendencích od současných autorů.

V 18. století prošla antologie výraznou proměnou, protože na rozdíl od předchozích období došlo k rozsáhlejšímu rozvoji literatury a zvětšenému zájmu o literární tvorbu, a to především kvůli rozsáhlejší působnosti tématům a okruhu spisovatelů. Poutavý zájem se nesl přes dvorské kruhy a dostal se až do širší čtenářské veřejnosti. Aby byly popularizovány moderní literární díla, bylo nutné, aby antologie odrážely nové literární směry a zahrnovala díla klasicistní, preromantická nebo osvícenecká, která představovala přechod od tradičních literárních forem k novým experimentům a myšlenkovým směrům. Antologie se staly prostředkem šíření osvícenských idejí a myšlenek. Výběr děl reflektoval osvícenské hodnoty jako je rozum, racionalita a vzdělání. Sloužily také jako prostředek k formování veřejného mínění. Kromě prózy a básní byly zahrnuty také texty dramatické nebo filozofické.⁹ Je třeba poznamenat, že podoba antologií v 18. století se mohla lišit v jednotlivých zemích. Různé regiony měly své specifické vývojové tendence a preference. Nicméně obecně platí, že antologie v této době sehrály důležitou roli při prezentaci moderní literatury a ovlivnily další vývoj literárního vkusu a kánonu.

Podoba antologie se v 19. a 20. století lišila například ilustracemi, které dříve nebyly příliš používány. Nadále také byly ovlivněny mnohem více sociálními a kulturními změnami, které formovaly společnost, a tudíž se spíše měnila témata obsažena v antologiích. Charakteristický je pro 19. století především proces národního obrození, který probíhal v mnoha zemích jako bylo Bulharsko nebo Slovensko. Tudíž antologie posílily a staly se prostředkem pro vyjádření a posílení národní identity. Sloužily jako způsob, jak propagovat a uchovávat literaturu daného národa a vybudovat literární kánon spojený s národním dědictvím. Odráželo literární, kulturní i společenské podmínky období národního obrození.

⁹ SVEJKOVSKÝ, František. *Nová antologie z tvorby 17. A 18. století*. Praha: Česká Literatura, 1957, s. 219.

Soužily také jako zrcadlo kulturního prostředí a tradic dané doby. Kromě významných autorů mohly zahrnovat i ukázky lidové poezie, lidových písní a lidových vyprávění, které představovaly místní kulturu a zvyky. V tomto období se ale na místo antologie převážně využívá podoba almanachu.

Podobně jako v předchozím století, tak antologie ve 20. století musela reagovat na jisté změny a vývoj v reakci na nové literární trendy a společenské změny. Jednalo se především o různé experimenty a inovace s cílem překročit tradiční hranice literatury, čímž byl například expresionismus nebo avantgarda. Zaměřovaly se na konkrétní témata nebo literární směry. Některé se věnovaly feministické nebo válečné literatuře. Byla to snaha představit a analyzovat, jak se změnila specifická aspekty lidského života a společnosti. Rozšířilo se také zastoupení různorodých literárních žánrů jako například sci-fi nebo detektivky. S postupným rozvojem modernismu se v druhé polovině 20. století začaly některé antologie zabývat dekonstrukcí a parodií literárních konvencí – remixy, koláže a tím se rozšířil nový inovativní pohled na literaturu. Součástí antologií také disponovaly kritické a teoretické úvahy či komentáře. Tyto charakteristické znaky antologií ve 20. století odrážely dynamiku literárního a kulturního vývoje tohoto období a ukazovaly snahu antologií se adaptovat na nové směry.

Vývoj antologií v 21. století nadále pokračuje a její role se v literárním světě rozšiřuje v souladu s novými technologiemi, sociálními změnami a literárními trendy. Důležitým a těžko opominutelným krokem je digitalizace a online publikace. Antologie tak lze nalézt v podobě elektronických knih (e-knih), online literárních platforem nebo časopisů. To umožňuje lidem jednoduchý, ale rychlý přístup k literárním dílům přes různá zařízení jako jsou čtečky, tablety nebo i chytré telefony.

Antologie také můžeme nalézt ve formě multimediální, čímž bývají audio nahrávky básní, videa či obrázky nebo komentáře, což je další způsob, jak čtenáři ucelit a obohatit čtenářský zážitek. Vznikají také platformy a webové stránky pro sdílení a publikování antologií, které slouží jako prostřední článek k propojení literární tvorby se čtenářem. Mezi nejznámější patří pravděpodobně zahraniční platforma Wattpad.com nebo Medium.com, které slouží ke sdílení nejen antologií, ale také jiných dalších textů různých literárních podob, do čehož je zařaditelné i fan fiction.

Digitalizace a komunitní platformy, do kterých lze zahrnout i sociální sítě, si získávají nové seskupení diskusních skupin a komunit, kde jednotlivci mezi sebou mohou sdílet své dojmy a zapojit se do diskusí s dalšími nadšenci pro literaturu. Vzhledem k tomu, že platformy jsou dostupné všem a publikovat může téměř kdokoliv, je toto prostředí neuhlídatelné a vznikají další odnože individuálních antologií, které si jedinci sami vytváří, a ne vždy tak zachovávají původní osobité znaky antologií. Současné době se stále více zaměřuje na inovativní způsob výběru a uspořádání děl skrz experimentální antologii, která se snaží překračovat tradiční literární hranice.

Nakladatelé hledají nové formy a způsoby, jak literaturu přiblížit čtenáři a přizpůsobit se poptávce po ní potřebám. Poskytují různé možnosti a otevírají prostor pro nové literární experimenty a výzvy. V průběhu let se také rozšiřovalo globální povědomí o multikultuře a mezinárodní perspektivě, což zapříčinilo, že se antologie staly důležitým prostředkem pro prezentaci literatury z různých kultur a národností. Představovaly díla autorů, kteří pocházeli z různých národností a podporovali dialog mezi různými kulturami. Některé antologie se snaží reflektovat současné události a problémy. Mohou se zaměřovat na literaturu vzniklou v důsledku politických, společenských nebo environmentálních otřesů, aby přinesly hlas těm, kteří jsou ovlivněni právě těmito událostmi.

Tyto novodobé vlastnosti antologií se v digitálním světě odrážejí ve vývoji technologií a nastávají změny ve způsobu, jakým lidé přistupují k literatuře, jak ji vnímají a sdílejí mezi sebou. Nepochybným faktem je, že digitální prostředí nabízí a rozšiřuje nové možnosti antologií, což si s sebou nese nejenom nové výzvy a příležitosti pro vznik budoucích literárních děl, ale také zodpovědnost za své publikace. Ve světě téměř neomezených možností na platformách, které obsahují velké množství publikovaných, ale pravděpodobně žádným způsobem nerevidovaných, děl se dostáváme do bodu, kdy je obtížné získat přehled tak, jak tomu bylo například v 19. či 20. století. Z tohoto rozšířeného okruhu je třeba dbát na to, pokud se někdo chystá vytvořit vlastní edici, sbírku nebo třeba právě antologii, že existují nějaké normy nebo charakteristické rysy, podle čeho jsou literární díla rozpoznávána. Snadné a rychlé šíření literárních děl ovlivňuje jejich tvorbu, recepci i dostupnost, která vede k rychlému přeprodávání a ovlivňování knižního trhu.

2 ROLE ANTOLOGIE V ČESKÉ LITERATUŘE

2.1 Podoba antologií v 19. století

Antologie jsou nedílnou součástí české literatury a v průběhu stoletích. Jedny z prvních antologií začaly vznikat v průběhu 19. století, kdy se začala vyvíjet a formovat česká moderní literatura.¹⁰ Uchovávaly literární dědictví v podobě českého umění a kultury pro další generace a podporovala rozšíření českého jazyka. V období národního obrození se při formování českého jazyka v podobě antologií posilovala česká identita a vytvářel literární kánon, který reflektoval českou historii a kulturu. Věnovaly pozornost přetváření ústní lidové slovesnosti, zejména lidových písní, pohádek, říkadel a pověstem.

Během proudů romantismu nejen poezie, ale i próza byly ovlivněny charakteristickými znaky jako důraz na citovost a fantazii nebo individualismus. V romantismu se setkáváme také s postavou romantického hrdiny, který je v rozporu se společností a vymezuje se proti ní. Jeho rozervanost a nepoddajná láska velmi ovlivňují romantická díla. Protože antologie jsou sestavovány z několika autorů a jejich děl, nelze udržet jednoho romantického hrdinu v průběhu celé antologie. Proto jsou vždy obsažena pouze ta díla, která charakterizují dobu či směr bez ohledu na výskyt postav. Můžeme tedy vytvořit takovou antologii, která bude obsahovat přírodní motivy, společenské rozpory nebo téma lásky. Antologie byly spojovány, jak už bylo zmíněno i s českou historií. K inspiraci byly využívány historické příběhy nebo legendy. Mezi ikony během českého národního obrození byly ku příkladu Karel Hynek Mácha, Karel Jaromír Erben nebo Božena Němcová.

2.2. Podoba antologií ve 20. století

V českém literárním kontextu je antologie pevnou součástí tradice, přičemž své vrcholy dosáhla zejména během 20. století. Ve 20. století vznikaly antologie, které se vztahovaly k aktuálním tématům dění a odrážely se v nich znaky experimentální tvorby a modernistické literatury, která se týkala převážně avantgardních autorů. Antologie reflektovaly tuto různorodost a obsahovaly díla z různých žánrů, jako poezie, próza, drama, eseje a další. Některé antologie se zaměřovaly na specifické literární hnutí, jako je poetismus, surrealismus, dadaismus nebo impresionismus. Mnohé antologie nekladly důraz pouze na tradiční literární žánry, ale otevřely se i novým formám vyjádření, jako jsou koláže, vizuální

¹⁰ VLČEK, Jaroslav et al. *Dějiny české literatury*. Praha: SNKLHU, 1960. sv. 3, s. 392.

básně, experimentální próza atd. Tyto antologie vyzývaly čtenáře k inovaci a rozšíření svého chápání literatury. Začaly se více zaměřovat na poskytování kontextu a interpretace literárních děl. Úvodní texty, komentáře a analýzy se staly běžnou součástí antologií, aby čtenáři pomohly porozumět dílům a jejich literárním významům. Poskytovaly platformu pro prezentaci a konfrontaci různých literárních hlasů. 20. století bylo obdobím dramatických společenských, politických a technologických změn. Antologie se snažily reflektovat tyto proměny a přinést díla, která zachycují a komentují aktuální události a problémy. Například antologie o válce, revoluci, sociálních nerovnostech nebo technologickém pokroku byly časté.

Ve 20. století došlo k velkému rozvoji kulturního dialogu a internacionalizace. Antologie se často zaměřovaly na díla z různých zemí a kultur, překládaly a prezentovaly texty ze světové literatury. To umožnilo čtenářům poznávat a porovnávat literaturu různých národností a otevřít prostor pro kulturní dialog. Některé antologie v 20. století měly kritický charakter a snažily se analyzovat a hodnotit literární díla a autory. Kritické eseje, komentáře a studie byly mnohokrát součástí antologií a přispívaly k literární diskusi a interpretaci.

V českém literárním prostředí lze nalézt řadu známých antologií, které se staly ikonickými výrazy českého literárního kulturního dědictví. Mezi nimi lze uvést například *Českou poezii 20. století*, která byla sestavena významným českým básníkem Jaroslavem Seifertem. Tato antologie představovala komplexní přehled vývoje a významných osobností české poezie během 20. století. Další významnou antologií byla *Dvacet pět nejlepších povídek*, kterou sestavil Jiří Kratochvíl. Tato sbírka přinášela nejvýraznější povídky české literatury a nabízela pohled na rozmanitost žánru.

V druhé polovině 20. století se objevily antologie, které se zaměřovaly na prezentaci literatury různých kultur a národností. S rozvojem multikulturalismu a globalizace se antologie staly prostředkem pro zkoumání a představení literárního bohatství a rozmanitosti. Další významnou antologií v oblasti české poezie je *Vrh kostek*, která se zaměřuje na českou experimentální poezii. Tato antologie měla původně být připravena již v 60. letech 20. století, ale nakonec byla vydána až v roce 1993 nakladatelstvím TORST. Výběr básní, uspořádání textů, úvod a doslov byly výsledkem práce Josefa Hiršala a Bohumily Grögerové. Kniha byla doplněna ilustracemi od Jiřího Koláře a Michala Resla.¹¹

¹¹ HILŠAR, Josef, GRÖEROVÁ. *Vrh kostek: Česká experimentální poezie*. 1. vyd. Praha: TORST, 1993.

2.3 Podoba antologií ve 21. století

Antologie se ve 21. století již přesprávilš nelišila od století předchozích. Nezměnila se její funkce, ale spíše její podoba a témata v ní obsažena. Vzhled antologií se výrazně proměnil díky technologickému pokroku a digitálnímu prostředí. S nástupem elektronických knih a online publikací se antologie staly dostupné nejen ve formě tištěných knih, ale také jako eknihy a online publikace. V českém prostředí vznikla řada zajímavých a významných antologií, které reflektují současnou literární scénu a představují různorodou tvorbu českých autorů.

Jednou z významných českých antologií ve 21. století je například dílo *Nejlepší české básně* vydávané brněnským nakladatelstvím Host od roku 2009 do roku 2019 a stala významnou součástí literární scény. Tato antologie se zaměřovala na výběr nejlepších českých básní z daného roku, představovala široké spektrum autorů a literárních stylů. Každý rok byla kniha pečlivě připravována a editována dvěma zodpovědnými editory.¹²

Stráň se chvěje pod kopyty splašené hudby,

Noc chrastí v hlavě,

Ve vosím hnízdě v podkroví. –

*Hučení podzemních řek napříč kopcem.*¹³

Celkově lze říci, že antologie v české poezii hrají důležitou roli při zachování, prezentaci a studiu české básnické tradice. Poskytují příležitost poznat různé básnické hlasování, otevírají okno do bohatství a rozmanitosti české poezie a přispívají k jejímu ocenění a šíření jak v rámci České republiky, tak i v mezinárodním kontextu.

¹² Časopis Host: *Nejlepší české básně 2016*. Brno, 2016.

¹³ CHROBÁK Jakub a SLÍVA, Vít. *Nejlepší české básně 2016*. Brno: Host, 2016, s. 16.

3 LITERATURA PRO DĚTI A MLÁDEŽ

3.1 Dětská literatura

O prvních zmínkách dětské literatury lze mluvit také jako o dětských spisech, dětském čtení nebo dětském písemnictví. Tyto pojmy v současnosti nahradily literaturu pro děti a mládež spíše jako dětská literatura nebo dětská četba. Jako se vyvíjela literatura na našem území, tak se podobně vyvíjela i jiných zemích, jakými jsou třeba Německo a její *Kinder- und Jugendliteratur* nebo v Anglii *Children's literature* a ve Francii například *littérature enfantine*.¹⁴ Protože bylo až do konce 18. století nahlíženo na dítě jako na malého dospělého, nebylo považováno za podstatné tento žánr rozvíjet. Až s příchodem pedagogických myšlenek Jeana Jacquesa Rousseaua, byl zájem o dětskou literaturu zvýšen. Rozvíjení dětské literatury můžeme pozorovat již během 18. století, kdy je soudržně vedena s evropským vývojem, tudíž s pedagogickou osvětou a osvícenstvím.¹⁵ Prvním ilustrovaným dílem z té doby lze uvést dílo *Orbis pictus* od Jana Amose Komenského. Součástí textů psané pro děti a mládež bylo především mravní vzdělávání a náboženská výchova.¹⁶ Prvně se tak také objevovaly žánry jako byly obrázkové knížky, dobrodružné a historické prózy nebo cestopisy. Největší zásluhy však nese Marie Terezie a Josefa II. v období jejich vlády, kteří, díky svým reformám a patentům, které se zaměřovaly na zřizování škol, zavedení studijních řádů, odstranění nevolnictví a náboženskou toleranci, umožnilo a usnadnilo vydávání literárních děl pro mládež. Zde se objevují první počátky četby v českých zemích a zahrnovaly nejen důležitou pozici ve vzdělávání, ale také pozici zábavnou a pro děti tak atraktivní. Literatura, ať už zahrnovala prózu nebo poezii, obsahovala gramatiku, slabikáře nebo samostatné modlitby.

Do literatury, která je speciálně určena dětem lze zahrnout žánry, které jsou ji záměrně určené a je tak pro děti a mládež snadné ji přijímat a chápat její smysl. Jsou uzpůsobené tak, aby propojovali věk dítěte s četbou a napomohli jim vstoupit do čtenářského života. Jedná se především o žánry typu obrázkových knih, mravních vyprávění a bajek, naučné knihy, časopisy nebo antologie. Prózy s dětskými hrdinami nebývají výjimkou.

¹⁴ ČEŇKOVÁ, Jana, Naděžda SIEGLOVÁ a Kateřina DEJMALOVÁ. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 11.

¹⁵ ČEŇKOVÁ, Jana, Naděžda SIEGLOVÁ a Kateřina DEJMALOVÁ. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 13.

¹⁶ Tamtéž, s. 13.

Dětská literatura se vyčleňuje proti literatuře pro dospělé, a to z důvodu, že je nejen určována pro věkovou kategorii 3–16 let, ale také proto, že obsahuje již zmíněné žánry, které jsou pro tuto kategorii lépe uzpůsobené. Věkovou kategorii lze také možno rozlišit na fáze, kdy se nahlíží na psychiku dítěte.¹⁷

První fáze lze kategorizovat od 3 let do počátku let školních a druhou fází od prvních let školních až do let dospívajících. Důležité je použití jednoduchého a srozumitelného jazyka, který je pro dětskou slovní zásobu a jazykové schopnosti uzpůsoben. Zahrnout zde můžeme krátká slovní spojení či jednoduchou větnou stavbu V první fázi, kdy je dítě seznamováno s četbou, je účelné využívat říkadla, jednoduché básně snadné k zapamatování, hraná a loutková divadélka nebo obrázkové knížky.

Dětské knihy, pro tuto věkovou kategorii, mají obvykle krátký a přímočarý děj. Mají převážně pozitivní závěr, obsahují menší počet postav a zakládány jsou na dobrých lidských hodnotách – přátelství a laskavost. Velmi důležitou roli také hraje barevnost a atraktivita ilustrací, které přitahují pozornost a vedou k lepšímu porozumění textu. Ve většině knih nebo v říkadlech se vyskytuje opakování frází nebo slov, což také napomáhá k zapamatování a vytváří tak rytmus, který je příjemně motivující pro dítě.

Proto se básně a říkanky nejčastěji týkají zvířat, barev, přírody nebo rodiny – sourozenecké vztahy, rodiče a prarodiče. Lze také zapojit fantazijní prvky jako jsou kouzla, pohádková stvoření. Nadále i příběhy spojené s ročními obdobími, svátky nebo školním rokem, které vedou k lepšímu porozumění časových událostí. Knihy se také mohou zaměřovat na zábavné a vtipné situace, které vyvolají smích a radost. Často opakovaným tématem bývá maminka, která své dítě provází životem od jeho narozením, tudíž se v literatuře najde mnoho takových textů a jsou pro dítě velmi blízké. Nadále lze také využít pohybová cvičení, které podporuje dětskou mysl, a tak podporuje mysl v zapamatování si prostých úkonů spolu s říkankami. Dítě je schopno mnohem lépe vnímat prvky, které zná a zpracovávat je mnohem rychleji. Dítě so snadno zapamatuje a zvládne spojit úkony s textem dohromady. Pro kategorii starších dětí, od věku školních let až pro pubescentní léta směřuje literatura už do témat složitějších. Literatura pro mládež se zaměřuje na mladé čtenáře jako svou cílovou skupinu, a proto se v ní často objevují hlavní postavy ve věku dospívání.

¹⁷ HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež*. Praha: SPN, 1984, s. 16.

Tito hrdinové čelí různým výzvám, dobrodružstvím a překážkám osobního růstu. Zabývá se tématy spojenými s procesem vývoje a hledáním vlastní identity. Mladí čtenáři se mohou prostřednictvím příběhů identifikovat a lépe porozumět vlastním emocím, otázkám o smyslu života, přátelství, lásce a sebeuvědomění. Klade také důraz na témata jako osamostatňování, rozhodování a přijímání zodpovědnosti. Hrdinové se učí přebírat kontrolu nad vlastním životem, rozhodovat o svých činech a nést následky svých rozhodnutí. Tato témata mohou zahrnovat problematiku rozdílů mezi jednotlivými skupinami, environmentální otázky, rodinné vztahy, genderovou rovnost nebo šikanu. Literatura pro mládež je psána s ohledem na jazykovou úroveň a schopnosti mladých čtenářů. Má přístupný a srozumitelný jazyk, který respektuje věkové možnosti cílové skupiny. Děj je často dynamický, plný dobrodružství, akce a nečekaných obrátů. Literatura pro mládež může sloužit jako zdroj inspirace, povzbuzení a podpory pro mladé čtenáře. Příběhy hrdinů, kteří překonávají výzvy a dosahují svých cílů, mladé čtenáře motivují k vlastnímu osobnímu růstu a rozvoji.

V 19. století byl v dětské literatuře zřejmý romantický přístup, který kladl důraz na fantazii, přírodu, dobrodružství a emocionální prožitky. V tuto dobu se formovaly folklorní žánry s příměsí fantazie – písně, pohádky, pověsti, říkadla. Dětské příběhy často obsahovaly prvky nadpřirozena a magie. Na počátku 19. století lze zmínit od autora Václava Matěje Krameria dílo *Zrcadlo šlechtnosti pro mládež českou*, což bylo dílo, které obsahovalo různé antické příběhy s mravním příběhem a byly adresovány jeho synům.¹⁸ S postupným rozšířením a zřizováním měšťanských škol se také rozšiřovala čítanka, která původně obsahovala veškeré vyučované učivo. S nárůstem gramotnosti a zájmu o dětskou literaturu se zvýšil i počet publikací určených dětem. Byly vydávány nové knihy, časopisy a časopisecké přílohy pro děti, což umožnilo větší dostupnost dětské literatury širšímu spektru dětí. Až postupem času se začala přetvářet a obsahovala převážně díla literárně-umělecká. Tato změna nastala až v průběhu 20. století, kdy byla do čítanek více zařazována poezie od autorů, kterými byly Eliška Krásnohorská, Karolína Světlá či Žofie Podlipská.¹⁹ Díla těchto zmiňovaných autorek se řadily do skupiny intencionální veršované a prozaické tvorby. Intencionální díla, jsou díla, která autoři adresují dětem a jsou ovlivněna například edicí nebo nakladatelstvím.²⁰

¹⁸ ČEŇKOVÁ, Jana, Naděžda SIEGLOVÁ a Kateřina DEJMALOVÁ. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 14.

¹⁹ HRABÁK, Josef. *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha: Panorama, 1984, s. 265.

²⁰ ČEŇKOVÁ, Jana, Naděžda SIEGLOVÁ a Kateřina DEJMALOVÁ. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 12.

*Hle, jakby se mezi mráčky nesly
skáčí drobné děti do vody; malíř
sedí pod stromem a kreslí
andělíky podle přírody.²¹*

Vnější činitelem, který ovlivňoval dětskou literaturu bylo národní obrození, které zasahovala do vznikajících děl. Během 19. století se dětská literatura rozšířila do širšího podvědomí díky ústní lidové slovesnosti. To dalo podnět ke vzniku i tzv. umělé poezie, která byla přejata z lidových říkadel – ukolébavky, rozpočítadla. Mezi autory umělé poezie, kteří byli také zařazováno do dětských čítanek, můžeme zařadit Josefa Václava Sládka, Josefa Kožíška nebo Karla Václava Raise. Aby se dětská literatura dostala na vyšší úroveň a zvýšil se o ni zájem, vznikaly výběry z obrozeneckých autorů – Karel Hynek Mácha, František Ladislav Čelakovský, Božena Němcová, Jan Neruda nebo Karel Jaromír Erben. Na podporu vznikly i články v obrozeneckých časopisech (Lumír, Čas), kde se vyjádřil mimo jiné i Tomáš Garrigue Masaryk, Alois Mrštík nebo, několikrát zmíněný dětský autor, Josef Václav Sládek.²²

Kvalitní ilustrace a grafické prvky doprovázely text a pomáhaly dětem lépe si představit příběhy a postavy. V průběhu 19. století se zvýšila dostupnost dětské literatury pro širší veřejnost. Díky levnějším knihtiskovým technikám a rozvoji vzdělávacího systému se knihy staly dostupnější i pro děti z nižších sociálních vrstev. S rozvojem vědy a technologie se ve 19. století objevily i knihy pro děti, které se zabývaly vědeckými a technickými tématy. Tyto knihy měly za cíl rozšířit dětské znalosti a povzbudit jejich zájem o přírodní vědy a techniku. Také se rozvinuly různé žánry dětské literatury, včetně dobrodružné literatury, historických příběhů, pohádek, naučných knih a literatury pro mládež.²³ To umožnilo dětem rozmanitý výběr knih a možnost najít si žánr, který je nejvíce oslovuje. Dětská literatura v 19. století sehrála důležitou roli ve výchově a rozvoji dětí. Přinesla do světa literatury nové žánry a příběhy, které oslovily dětské čtenáře a vytvořily základ pro další rozvoj dětské literatury v budoucích letech.

²¹ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Z máje žití: básně Elišky Krásnohorské. V Praze: nákladem knihkupectví dra Grégra & Ferd. Dattla, 1874, s. 51.

²² ČENKOVÁ, Jana, Naděžda SIEGLOVÁ a Kateřina DEJMALOVÁ. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 15.

²³ ČERVENKA, Miroslav a kol. *Dějiny české literatury IV. - Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 77.

Rozvojem literatury pro děti se rozšířil i okruh autorů píšící pro děti, kteří vybízeli k jejímu vytváření a podporování dětí v četbě. Jednalo se o autory jako Karel a Josef Čapkové, Josef Lada, Karel Poláček nebo Ondřej Sekora a jejich podporující názory se objevovaly i v periodikách, kterým byli ku příkladu Lidové noviny.²⁴ S rozšířením pole působnosti se začaly objevovat i nové žánry. Vznikaly autorské pohádky, prózy dobrodružné a hrdinské, což dalo podnět i ke vzniku českého komiksu. Dále také fantasy, sci-fi, detektivky, realistické příběhy a další. Autoři začali experimentovat s různými literárními technikami a přístupy, aby oslovili moderního dětského čtenáře. Literaturu pro děti a mládež nemohl ve 20. století minout nejen společenský, ale i politický vliv nastupující levice.

Rozvíjela se i dětská literatura zaměřená specificky na dívky. Knihy pro dívky, kterou byla například kniha od Heleny Šmahelové *Velké trápení*, často přinášely příběhy o mladých hrdinkách, které se snažily prosadit a bojovat za své sny a touhy. K tomu bezpochyby patří i vznik tzv. červené knihovny. Během doby socialismu byl přístup k zahraniční dětské literatuře omezený. Mnoho knih ze západních zemí bylo zakázáno nebo silně omezováno kvůli ideologickým důvodům, a tak se často zaměřovala na domácí autory a díla. Do popředí zájmu se dostaly legendy a lidové pohádky nebo vlastenecké prózy s dětským hrdinou. Literatura měla za úkol formovat socialistické hodnoty a propagovat ideologie komunistického režimu. Příběhy a postavy převážně představovaly modelové občany, kteří se angažovali v budování socialismu a bojovali proti nepřítelům režimu. Mnoho příběhů se zaměřovalo na třídní odboj a oslavovalo se hrdiny pracující třídy. Děti byly učeny, že musí být solidární, pracovat pro dobro společnosti a bránit socialistické hodnoty. Měla také za úkol vychovávat děti ke správným občanům, kteří budou aktivně participovat na budování socialistické společnosti. Příběhy často zdůrazňovaly kolektivní práci, službu vlasti a oddanost režimu. S 60. lety 20. století, tudíž s mírným uvolněním, se začal rozšiřovat pojem autorská pohádka, která oproti tradičním lidovým pohádkám, které byly převážně anonymní a předávaly se ústní lidovou slovesností, je výtvar jednoho autora, který si celý příběh vymyslel dle sebe. Zúročuje zde svou fantazii a kreativitu, které přináší ze svých vlastních zkušeností a myšlenek. Nelze však u ní určit věk, komu by měla být adresována, proto byla v rozporu s antiautoritativními proudy dětské literatury. Postupem se také dostala do textů témata, která byla často tabuizována a nebyla součástí literárních děl – smrt, politika, hendikep.

²⁴ ČEŇKOVÁ, Jana, Naděžda SIEGLOVÁ a Kateřina DEJMALOVÁ. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 16.

V novodobých dějinách se setkáváme s velmi rozsáhlými podobami dětské literatury, a to převážně díky rozšíření knižního trhu a odstranění překážek v podobě ideologií. Dětská literatura 21. století se vyznačuje pestrostí, inovací a adaptací na nové technologie a sociální změny. Ilustrace zůstaly nedílnou součástí dětské literatury, ačkoli se jejich styl a techniky během let neustále proměňují. Ilustrace jsou často barevné, detailní a podporovaly představitelství dětí. Je také zvykem, že autorem knihy byl textař i ilustrátor, což posilovalo celkový výtvarný dojem. Dětská literatura se začala více zaměřovat na silné a inspirativní postavy, zejména dívky a ženy. Jsou prezentovány kulturní a etnické skupiny a zahrnuté různé sociální a emocionální témata. Knihy se dotýkaly důležitých témat, jako je přátelství, rodina, sebe akceptace, individuálnost, environmentální vědomí a mnoho dalších. S rozvojem technologií a digitálního světa se dětská literatura přizpůsobila novým formám čtení. Vznikaly interaktivní e-knihy, digitální aplikace a audioknihy, které nabízely nové zážitky a možnosti pro děti. Dětská literatura se také stala součástí virtuálních prostředí a online komunit.

3.2 Antologie pro děti

Antologie v dětské literatuře jsou sbírkami literárních děl určených především pro mladé čtenáře. Tyto antologie mají za cíl poskytnout dětem kvalitní literární zážitek a rozvíjet jejich literární vkus a dovednosti. Slouží nejen k rozvoji čtecích dovedností a literárního vkusu u dětí, ale také k podpoře jejich emocionálního, kognitivního a sociálního rozvoje. Některé antologie mají vzdělávací charakter a obsahují doprovodné informace, faktografické údaje nebo didaktické aktivity. Tyto prvky slouží ke vzdělávání dětí a rozvíjení jejich znalostí a dovedností. Poskytují jim příležitost prozkoumat svět literatury a objevovat radost z čtení.

Zahrnují široké spektrum literárních žánrů. Mezi nejčastěji zastoupené patří pohádky, básně, příběhy, povídky, legendy, dobrodružné příběhy a naučné texty. Antologie v dětské literatuře jsou často doplněny ilustracemi. Ilustrace mají za úkol doplňovat a vizuálně obohacovat příběhy a básně. Mají převážně zábavný a přitažlivý charakter. Texty jsou plné příběhů, dobrodružství, humoru a fantazie, které děti zaujmou a baví. Texty jsou psány s ohledem na věkovou skupinu dětí, kterým jsou určeny. Jsou formulovány srozumitelným jazykem a přizpůsobeny čtecím schopnostem a porozumění dětí. Mezi české dětské antologie můžeme zařadit například dílo *Nebe peklo ráj* nebo *Hrábky drápky odpadky*, které připravil editor Petr Šrámek.

4 ANALÝZA VYBRANÝCH BÁSNÍ Z RAISE

Z Raisovy básnické tvorby pro děti, z těch, které byly vybrány do výborů a antologií, kterými se budu zabývat, jsem vybrala takové básně, které mají společné téma a lze na nich doložit charakteristické znaky Raisovy tvorby. Díla, na které se zaměřuji, jsou vydány až po autorově smrti od 40. let do 90. let 20. století. Jedná se o čtyři díla – *Cestička k domovu*, *Špalíček moudrých básničků*, *Z křišťálové studánky* a *Zvířátka a lidé*. Díla *Cestička k domovu* a *Zvířátka a lidé* správným termínem označujeme jako výbor a zbylá dvě díla *Špalíček moudrých básničků* a *Z křišťálové studánky* označujeme jako antologie, protože jsou složeny z více autorů, kteří tvořili literaturu pro děti.

Všechna jsou sehnatelná na trhu a jsou buď v tištěné nebo elektronické podobě. V tištěné verzi jsem sehnala pouze díla *Cestička k domovu* a *Zvířátka a lidé*, která se ale nakonec ukázala jako nevyhovující, protože jsem se snažila vyhledávat převážně první vydání. Ta už však byla k nalezení v elektronické podobě v Národní digitální knihovně, která během pandemie zpřístupnila většinu děl a je možné je požádat o případné další naskenování nových dokumentů, které mají fyzicky v knihovně k dispozici. Tudiž mi byly k dispozici všechny materiály, které jsem k potřebné analýze potřebovala.

„V tvorbě pro děti a mládež od Raise jsou často vytyčeny tři tematické okruhy. Jedná se o témata – vzpomínkového ladění verše a povídek o domově a dětství, bibliografické povídky a nadále také historicko-vlastenecké povídky.“²⁵ Ve zmíněných historicko-vlasteneckých povídkách se zaměřuje také na tendenci podporovat vlastenecké myšlenky a zaujímat kladný postoj k jejich uchování do dalších generací. Byl tak považován za představitele „venkovského realismu“.²⁶ Tím, že Rais venkovský lid velmi dobře znal, jej dokázal velmi pečlivě přenést do děje svých textů. Postavy jsou natolik obrazově živé, že při čtení dostáváme dojem jejich přítomnosti.²⁷ Ať už se jednalo o postavy mladých, kteří byli plni života a očekávání nebo postavy starších, ze kterých vyzařovala moudrost, hledal v nich Rais, ba možná spíše do nich ukrýval, nejdůležitější lidské vlastnosti – dobří lidé by měli pomáhat v těžkých situacích druhým. „Proto hrdiny četných Raisových básní, povídek a

²⁵ RAIS, Karel Václav a Jitka NOVOTNÁ. Karel Václav Rais. Praha: Albatros, 1977, s. 3.

²⁶ ČEŇKOVÁ, Jana, Naděžda SIEGLOVÁ a Kateřina DEJMALOVÁ. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 10.

²⁷ MAŠÍNOVÁ, Leontína, MACHYTKA, Jaroslav, KOUBEK František a JANEČEK, Jaroslav. *Karel V. Rais: Studie, vzpomínky, dokumenty*. Místní národní výbor v Lázních Bělhradě, 1959, s. 55.

románů jsou lidé, kteří za sebou zanechávají ve svém prostředí světlou stopu, lidé, kteří v podmínkách sebe těžších dovedou vykonat kus nebo alespoň kousíček nápravné práce, anebo se o to pokoušejí, byť i nepatrnými výsledky.²⁸ V básních jsou obsaženy náměty z vlasti, domova a života dětí, které udržují uměleckou hodnotu jeho tvorby. Rais se soustředil na výchovu dětí a podporoval jejich spojení s vlastí, usiloval o rozvoj národní hrdosti. Měl k nim srdečný vztah a byl jim velmi blízký, používal pro ně i své vlastní přezdívky, jako například “chocholoušky“ nebo “trpělky“.²⁹ Načež tomu odpovídá i jedna z jeho básní, která nese název *Za chocholouškem*.

*Třepetej se, ptáčku, vzhůru do obláček k
Pánu Bohu spěš; kéž nám křídla ptačí,
malý chocholáči, letěla bych též!*³⁰

V porovnání s měšťanským životem zaujímal postoj, že vesnický život by neměl být narušen honbou za penězi. I v těch nejvypjatějších životních situacích by si lidé měli udržet klidnou mysl a laskavý přístup k druhým. Nejčastěji bývá jako hlavní postava děl maminka. Maminka, která je svému dítěti vždy nablízku. Je zobrazována v několika podobách. Ať už jako maminka malých dětí nebo jako maminka zvířat a dalších přírodních podob – káčátka, žáby, matka příroda, hvězdy. Tyto charakteristické znaky byly podnětem pro vybrání básní z výborů a antologií zaměřených na Karla Václava Raise. „*Popisy přírody mají u Raise zřejmě několikerý úkol. Často člení vypravování a plasticky zdůrazňují postup času, který se ve scénách dialogů nezbytně stírá... Někdy ladí vypravování, do něhož jsou vloženy náladově kompoziční popisy přírody. Nejednou tvoří názorné pozadí k líčenému ději.*“³¹

V jednotlivých podkapitolách sleduji, jak se posmrtné výbory a antologie z Raise vyvíjejí. Tedy především to, zda jsou vybrané verše mezi sebou tematicky propojeny a zda souvisejí s celkovým obsahem děl. Ve své práci jsem sledovala návaznost konkrétních témat – matka, mateřská láska nebo láska mezilidská, vlastenecké cítění a propojení s přírodou.³²

²⁸ ČEŇKOVÁ, Jana, Naděžda SIEGLOVÁ a Kateřina DEJMALOVÁ. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 6.

²⁹ HLADKÝ, Martin. Karel V. Rais a Hlinecko. 1. vyd. Hradec Králové: Balu stráda, 2009, s. 31.

³⁰ RAIS, Karel Václav a Jiří TRNKA. *Zvířátka a lidé*. Praha: Unie, 1947, s. 19.

³¹ MAŠÍNOVÁ, Leontína, MACHYTKA, Jaroslav, KOUBEK František a JANEČEK, Jaroslav. *Karel V. Rais: Studie, vzpomínky, dokumenty*. Místní národní výbor v Lázních Bělohradě, 1959, s. 101.

³² CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: od začátku 19. století po současnost*. Praha: Albatros, 1984, s. 45.

4.1 Zvířátka a lidé

Vůbec první vydaný výbor z poezíí od Karla Václava Raisa se datuje k roku 1947; podílel se na něm Jiří Trnka, který se o dětskou literaturu zajímal téměř celý svůj život. Knihu vydalo nakladatelství Československé grafické Unie v Praze a dočkala se celkem pěti českých vydání, a to v letech 1947, 1953, 1960, 1971 a 2008. V jednotlivých obdobích a se na vydání podílelo například Státní nakladatelství dětské knihy, později to byl Albatros a Studio trnka. Ve výboru je obsaženo 24 básnických děl, která jsou spojována na podnětu společného tématu a tím je propojení života zvířat a lidí. Výbor je doporučován i pro děti předškolního věku z důvodu nenáročného pojetí a jednoduchosti v pochopení obsahu.

Dílo oslavuje krásu přírody a díky svému jemnému přístupu je umožněno vcítit se do myšlenek a pocitů zvířete. Velká rozmanitost ze zvířecího osazenstva způsobuje, že se dítě setkává s různými druhy zvířat, a to ať už se jedná o domácí mazlíčky či volně žijící zvířata. Starší čtenář můžeme toto propojení také chápat jako zrcadlo lidského chování a emocí. Při čtení jistých částí, kdy se například vrabčák rozčiluje, protože na něj mlsně pohlíží kočka, bychom se měli zamyslet nad tím, abychom svými domácími mazlíčky neohrožovali zvířata volně žijící. Vyprávění nás spojuje s idylickým venkovským prostředím, které je pro kontakt se zvířaty mnohem vhodnější než betonové město. Zeleň a příroda dodávají pocit klidu.

V úvodu se seznámíme s básní *Hafáči*. Pejsci pobíhající jsou pobízeni, aby velmi rychle vyklidili pole působnosti a schovali se, protože se za nimi vydává nezvaný host, a tím je lezoucí děťátko Jirka. Od pejsků se dostáváme k básni *Mackové*, k malým koťátkům, které prozkoumávají každý kout velkého světa a zajímají se jen o to, kde by si mohla naplnit svá bříška. Dostáváme se i k neposedným opeřencům vrabcům *V nebezpečí*, sýkorkám a jejich *Zimní snídani*, které si musí v zimě hledat potravu, ale co když dojde?

*Sem pojd', chásko maličká, tady
máte, co jen chcete, jádra,
droboty, zrníčka; pro zpěvavé
kamarády zchystáme vždy něco
rády, přidá také matička!*³³

³³ RAIS, Karel Václav a Jiří TRNKA. *Zvířátka a lidé*. Praha: Unie, 1947, s. 16.

Báseň *Na besedě* má velmi krásné propojení s přírodou, zvířaty, a především upoutává pozornost matky, která v tuto chvíli není lidského, ale zvířecího zastání. Maminka kvočna, která vyvádí svá mladá kuřátka, si, jako většina matek, stěžuje na svá dítká. S kuřátky je řádná práce a než se naděje, rozutíkají se jí po dvoře, schovávají se jí pod vrata nebo mizí v loužích a jejich chování je tak velmi totožné s chováním malých ratolestí. Ačkoliv si stěžuje a další slípka ji nabízí, že si je převezme, maminka kvočna své děti nevymění za nic na světě.

*Neposlechnou zlaté řeči,
chtějí všechno všude – až
to bude trochu větší,
nevím, jak to bude!
Už teď mají plné hlavy
honěk a pranic!
– Dejte nám je! Kmotra praví.
„Ach, to nedám – za nic!“³⁴*

Protože se často setkáváme s tím, že je to především maminka, která se modlí za svá dítká, aby byla zdravá a spokojená, v následující básni, *Dětské prosby*, se role mění. Tím, že se báseň nezabývá vztahem mezi lidmi a zvířaty ji dodává na větší osobitosti a vymezuje se tak vůči ostatním obsaženým básním. Nechybí tu charakteristický odkaz Raise na důležitost rodinných vztahů – zde především rodičů a dětí, ale navazuje na víru i ve spojitosti s přírodou.

*Za maminku říká, za tatínka v práci, ať
se jeho hlava pro ně neztrmácí. Na
konec pak ještě ručky k nebi vznáší,
aby Bůh dal štěstí české zemi naší.³⁵*

Předposlední a poslední básně se nazývají *Dobrou noc* a *Večer*. Symbolizují nenucené rozloučení buď s výborem samotným, anebo pokud si děti čtou knížku před spaním, podněcuje v nich vnímat časovou linii a dává tím najevo, že je čas jít spát. Ne každé dítě uposlechne na slovo a jen zlomek jich jde opravdu zavřít víčka. Je to však dobrý podnět, jak jiný podobný výbor nebo antologii seskládat. Tím lze motivovat dítě vytvořit si režim pomocí knihy a naučit ho, jak správně chápat čas.

³⁴ RAIS, Karel Václav a Jiří TRNKA. *Zvířátka a lidé*. Praha: Unie, 1947, s. 18.

³⁵ RAIS, Karel Václav a Jiří TRNKA. *Zvířátka a lidé*. Praha: Unie, 1947, s. 33.

4.2 Cestička k domovu

Tento výbor prvně vyšel v roce 1958 pod Státním nakladatelstvím dětské literatury a jedná se tak o druhý vydaný výbor z Raisovy básnické tvorby. Druhé vydání poté vyšlo také pod SNDK v roce 1965. Výbor obsahuje celkem 43 básní, které proplétají prozaický příběh *Hlídač* spadající spíše do kategorie pro děti a mládež. Raisova díla jsou ale natolik dějově a obsahově ucelená, že je vhodná i pro dospělé čtenáři, kteří se rádi navracejí do míst svého dětství, kde se cítili, podobně jako autor, doma a v bezpečí. Obsahuje velmi vydařené ilustrátorské zpracování od Daniely Hahnové, díky kterému je četba mnohem lákavější. Obrázky nejsou nijak graficky náročné, zdůrazňují nejdůležitější postavy, zvířata nebo věci, které se v textu objevují. Výbor po Raisově smrti uspořádal a doplnil doslov a vysvětlivky Josef Štefánek. Celkem se výbor dostal do podoby čtyř vydání – 1958, 1965, 1972 a 1983.

Jedná se o významný soubor, který vypráví o lásce k domovu a k vlasti a učí mladé čtenáře vážit si rodné země i její minulosti. Máme před sebou jasné podoby domova jako bezpečného útočiště, ale i jeho okolní přírody, krajinou procházející řeku či husté lesy. V knize narazíme i na početně zastoupené zvířectvo, které je pro děti velmi dobře známo. Převážně je zde zaměřeno na opeřence – kachny, dravci, kohouty a slepice.

Výbor začíná stejnojmennou básní jako je výbor sám, tudíž *Cestička k domovu*. Krásně vinutá cesta nás láká vydat se na prozkoumání skrz květnaté verše. Jednotlivé verše jsou zde natolik detailní, že nám čtenářům připadá, jako bychom se na této cestě sami ocitli. Během cesty je zmíněno, že si můžeme přivonět mateřídoušky nebo šalvěje. Poté navazuje několik básní, které se zaměřují na jarní období. Z básních *Jarní*, *Potůček*, *Jaro*, *Vlaštovičky* pocitově čerpáme první paprsky slunečního svitu, představíme si, jak postupně tají ledy a vznikají potůčky.

První tuto část nám uzavírají dvě básně *Matce* a *Otci*, a pak navazuje prozaický úsek. Báseň *Matce* je plná stesku a touhy být své mamince v náručí. Velmi emotivní je žal, který se prolíná do každé sloky až do samotného závěru, kdy se dozvídáme a sami to víme, že mateřská láska je láska nehynoucí a ať už jsou naše maminky v jakémkoliv věku, milují nás nadevše. O to více je strhující poslední strofa, kdy se mluví i smrti matky.

*Matičko má, duše drahá,
stesk mi mladé srdce tíží,
ach, co se mé vlhké oko po
tvé lásce naohlíží.³⁶*

Další část otevírá již druhá báseň s názvem *Jarní*. Ta jako by probouzela po dlouhé zimě k životu první kvítky sasanek a další zeleně. V tomto úseku pokračujeme básněmi *V háji*, *Ptačí radost* a *Kde je nejkrásněji?*. *V háji* navazuje na předchozí báseň tím, že je v ni obsažena síla lesů, hovoří se zde o dubech, keřích a drobných živočiších jako je veverka, která se snaží sehnat potravu, aby zaplnila své břicho. Spolu s ní souvisí i následující báseň, kde na scénu přicházejí ptáčci se svými mládřátky, které potřebují nakrmit. Jak už to na jaře bývá, rozléhá se všude žalostný povyk hladovějících krků a řinkot ulítaných ptačích rodičů. *Jarní metelici* uzavírá *Kde je nejkrásněji?*, která se nevěnuje nikomu jinému než vřelé a vždy otevřené náruči maminky. Vztahuje se k situacím, které mohou být pro děti vypjaté ať už nadšením z objevování přírody nebo strachem z děsivých zvuků. „*V jeho pracích pro mládež se projevuje autobiografický charakter; který vyjadřuje ideální vztah rodičů a dětí, klidnou atmosféru domova a touhu po něm.*“³⁷ Konkrétně se zde lze opřít o radostné pobíhání dětí na louce, kdy jsou přirovnávány k mladým jehňátkům. Opačnou, tu děsivější situaci nalezneme v podobě údajného draka v kamnech, který není ničím jiným než obyčejnou meluzínou. Opět navazuje prozaická vložka *Ze zápisků školáka Václava Racka*.

*Mnoho krásy všude doma
dětem vypučí, nejvíce
však, matičko má, ve tvém
náručí.³⁸*

³⁶ RAIS, Karel Václav. *Cestička k domovu*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 13.

³⁷ POHORSKÝ, Miloš, Jan MUKAŘOVSKÝ a Jiří BRABEC. *Dějiny české literatury*. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1961, s. 467.

³⁸ RAIS, Karel Václav. *Cestička k domovu*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 44.

Dále pokračují básně s podobnou tematikou jarního počasí, které pomalu přechází v pěknou, teplou, letní dobu. Najdeme zde zastoupení poezie: *Jitro, Májová noc, Na jahody* nebo *V noci*, které jsou nadále prokládány prozaickými příběhy. V neposlední řadě bych ráda zmínila prozaickou tvorbu *Po vlasti*. Text pojednává o velmi malebné české zemi, její vinuté krajině a hory, které ji líčí po stranách. Zde se projevuje Raisova láska nejen k vlasti, ale i k samotné přírodě s níž je spojena.

*Zemi česku s hory jasné výše
často zírám ránem omladlý,
jak tu leží čarokrásná, tiše jako
věnec širý, nezvadlý.³⁹*

4.3 Z křišťálové studánky

Antologii s názvem *Z křišťálové studánky* vytvořil Jindřich Hilčr, který použil verše od tří českých spisovatelů – Josef Kožíšek, Karel Václav Rais a Josef Václav Sládek. Název díla je přejat z pravděpodobně nejznámějšího díla Sládka, kterým je báseň *Lesní studánka*, která se zde také nachází. Knihu ilustrovala Gabriela Dubská. Antologie spatřila světlo světa v roce 1974 pod nakladatelstvím Albatros a poté, pod stejným nakladatelstvím, vyšla ještě v druhém vydání v roce 1982. Důvodem, proč Hilčr vybral právě tyto tři autory je proto, že, jak už je zmíněno ve 3. kapitole této práce, se podíleli na rozvoji české dětské literatury a zaujali důležitou pozici v rozvoji úsilí o tehdejší národ. Jejich texty jsou pro děti dostatečně atraktivní natolik, že si jsou schopny zapamatovat jednotlivé verše i celé básně. Tito tři autoři, ale převážně Sládek a Rais mají velmi podobný vývoj jejich dětské literatury, která v sobě uchovává výchovnou vlasteneckou tendenci.⁴⁰ Společně se shodovali, že umělecká literatura by měla mít funkci mravně výchovnou, historicky naučnou a vzdělávací.

Antologie je rozdělena do čtyř částí, kde každá část obsahuje od 12 do 17 básní. Každá z částí je rozdělena větší ilustrací, která od sebe pasáže rozděluje. Ještě v úvodu se nachází první báseň, která je věnovaná dětem, a tak nese i stejný název. Děti jsou zde přirovnávány je květinám, které čerpají svou energii ze Slunce a bez špetky zkaženosti vstřebávají okolí. Sládek, který báseň napsal, odkazuje na to, že my, dospělí lidé, si často neuvědomujeme, jak je důležité si každou minutu svého života užívat a měli bychom se od dětí naučit přestat

³⁹ RAIS, Karel Václav. *Cestička k domovu*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 152.

⁴⁰ ČEŇKOVÁ, Jana, Naděžda SIEGLOVÁ a Kateřina DEJMALOVÁ. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 56.

spěchat. Více otevřít svá srdce a milovat, navracet se k přírodě. V díle se objevují nadále různé situace v přírodě. Dočítáme se o tom, jak rozkvétají květiny nebo jak ptačí zpěv doprovází dětský jekot na loukách a stráních. V návaznosti na zvířata jsou zde básně, které pojímají příběh jednotlivých druhů – mravenci, lišky, zajíci, labutě nebo již zmíněné ptactvo. Jedná se o zvěř, se kterou se lze běžně na vesnici nebo v jejím okolí setkat, proto je toto dílo, i díky svým ilustracím pro děti velmi atraktivní, protože propojuje jejich už vzniklý vizuální vzor (setkání se domácími zvířaty, výlety na louky) s četbou. Od Raise zde můžeme nalézt básně *Jarní*, *Motýli* nebo *Večer*.

Znám křišťálovou studánku,

Kde nejhlubší je les...⁴¹

Druhá, třetí a čtvrtá část jsou zpracované stejně jako část první. Druhá část je věnována pozornosti převážně básní Josefa Kožíška, které jsou snadnější pro čtení spíše pro dětem předškolního věku, a to z důvodu jednodušších veršů. Žánrově se jedná o říkadla, rozpočítadla či ukolébavku. Nalezneme zde například básně *Malý hudebník* a *Papírové zuby*.

Třetí část je zaměřena na zvířata, na to, jaké vydávají zvuky, jejich přirozené chování v přírodě nebo jak se propojuje jejich vztah s lidmi. Na toto téma je převážně zaměřeno ve výboru *Zvířátka a lidé*, ve které, jak víme z předchozí podkapitoly, dominuje téma lidské interakce a navázání spojení s přírodou skrz dětskou poezii. Objevuje se zde zastoupení koček, drůbeže a ptactva a lichokopytníků. Od Raise lze zmínit báseň *V noci*.

Usnula země – tichounce, zticha,

háj tmavý ze sna hluboce dýchá.

měsíček spustil stříbrnou clonu,

kraj celý dříme po denním shonu. Ó

jen ho nechte, ať jen se vysní,

počkejte zrána – to bude písní!⁴²

Propojení hlavních témat Raisovy poezie nechybí ani v této antologii. V předchozí básni jsme si ukázali obraz rodiny lidí, která napomáhá rodině zvířat v těžké situaci. Ve čtvrté části tohoto díla je zaměřeno na mezilidské vztahy nebo spíše na vztahy rodiny.

⁴¹ HILČR, Jindřich, Josef KOŽÍŠEK, Karel Václav RAIS a Josef Václav SLÁDEK. *Z křišťálové studánky*. Praha: Albatros, 1974, s. 24.

⁴² HILČR, Jindřich, Josef KOŽÍŠEK, Karel Václav RAIS a Josef Václav SLÁDEK. *Z křišťálové studánky*. Praha: Albatros, 1974, s. 49.

Podstatu prarodičů a rodičů, kteří sami v sobě uchovávají kus naší historie a předávají nám ji pomocí svých vyprávění. Důkazem jsou básně *Tatíčkovy ruce* či *Babička a Dědoušek*. Další básně – *Matičce* nebo *Tatíček jde!*, svědčí o podstatě lásky matky a otce ke svým dětem.

*Babička naše kulatá, v
kožíšku šedém zapatá,
večer přede; kolovrat
sotva zabručí, pohádek
hejno vypučí v hlavě
šedé.⁴³*

4.4. Špalíček moudrých básniček

Nejmladší antologie z vybraných děl je *Špalíček moudrých básniček*. Zastoupení autorů je naprosto stejné jako v předchozím zmiňovaném díle *Z křišťálové studánky*. Zde je také zaměřeno na Josefa Kožíška, Karla Václava Raise a Josefa Václava Sládka. Dílo vyšlo v poměrně nedávné době, a to v roce 1998 v nakladatelství F+F. Antologii sestavila Eva Fialová a ilustrace do knihy vytvořil Mikoláš Alše. Soubor obsahuje celkem 54 veršovaných textů oblíbených po několik generací. Právě pro jejich jazykovou jednoduchost a malebnou zvukovost jsou snadno zapamatovatelné, a tak vhodné pro menší děti. Na začátku knihy je připravený úvodní text, který vítá čtenáře všech věkových kategorií. Postava Svatojáňka, která se zde zobrazuje je jako ukazatel a průvodce pro děti. Přeje jim, aby se na své cestě životem měli vždy dobře. Pokud by však přeci jen ze své cesty sešli, je zde odkázáno na nebeského Otce – Boha, který jim správnou cestu pomůže nalézt a poskytne jim svou náruč.

První básnickou skladbou je *Chaloupka*, na kterou navazuje *Cestička k domovu*. Ačkoliv je první ze zásob tvorby Sládka, nepochybně vystihují obraz domova a prostředí, kde se každý z nás cítí bezpečně. V novém dni se ocitáme jak jinak než přes *Probuzení*. Báseň *Babiččiny pohádky* s sebou nese postavu babičky, která v sobě uchovává moudrost a lásku, kterou předává svým vnoučatům. Tím, že je babička v pohádkách a písních zná, vypráví jich celou škálu a ať už se jedná o chmurné či veselé příběhy, děti ji s jiskřičkami v očích poslouchají. V literatuře pro děti se často objevují pohádky, které se vypráví po několik generací a jsou známy i naší generaci. V páté strofě je například zmíněna pohádka

⁴³ HILČR, Jindřich, Josef KOŽÍŠEK, Karel Václav RAIS a Josef Václav SLÁDEK. *Z křišťálové studánky*. Praha: Albatros, 1974, s. 88.

O Palečkovi, o malém chlapci stejně velkém jako dětský palec, který je každému dítěti dobře znám. Babička je zde někdo, kdo je pro děti důležitý a mělo by se dbát na její respektování.

*Skrčíme se u babičky
pěkně ve chumáči, a
babička vypravuje k
smíchu a zas k pláči.
Ach, babička vypravuje
tak milými slovy, jak
slepička pomáhala
svému kohoutkovi.*⁴⁴

Záměrně jsem zvolila k další ukázce básně *Svatojánek*, proto, že je na tuto báseň naráženo již v úvodu knihy. Není sice od Raise, nýbrž od Kožíška, ale má v této antologii podstatnou roli. Brouček Svatojánek nebo jak ho známe i pod názvem světluška, měl velmi nepříjemnou nehodu. Kapka rosy mu způsobila nachlazení, a tak mu všemožný hmyz spěchá na pomoc. Pomoci se dostane každému, kdo si ji zaslouží, a protože svatojánský brouček svítí v noci na cestu mnohým zbloudilým duším, vydávají se za ním všichni, kterým na něm záleží – čmelák, včela, vosy nebo muška. Pomocnou ruku zde přidává i mraveneček. Velmi zajímavé na této básni je, že Kožíšek využívá při vyjmenovávání hmyzu velká písmena i přes to, že se jedná o názvy obecné. Více tím zdůrazňuje důležitost každého tvora v miniaturním světě. Souzněním s přírodou je prohloubeno i tím, že hmyz používá léčivé rostliny – jitrocel, heřmánek, který je vhodný také pro léčbu lidí a běžně je i v dnešní době používáme. Tím, že broučka obklopuje tolik přátel se hned cítí lépe. Pro děti je mnohem jednodušší takto pochopit, že pokud se někdo, ať už fyzicky nebo psychicky, necítí dobře, má se dotyčnému pomoci. Tento vývoj děje nám může připomínat jednu z nejznámějších dětských básní *Polámal se mraveneček* od Josefa Kožíška, která je v této antologii také obsažena a následuje.

*Pod javorem u kapradí
brouci mají stánek, mamince
tam postonává synek
Svatojánek.*⁴⁵

⁴⁴ SLÁDEK, Josef Václav et al. *Špalíček moudrých básniček*. Brno: F + F, 1998, s. 8.

⁴⁵ SLÁDEK, Josef Václav et al. *Špalíček moudrých básniček*. Brno: F + F, 1998, s. 34.

Dále se setkáváme s básněmi jako jsou *Husičky*, *Pejskové*, *Čeští muzikanti* nebo *Oříšky*. Z názvu možná obyčejně znějící báseň v sobě ukrývá vše, na co jsem se v průběhu vybraných básní zaměřovala – lásku, přírodu a mezilidské vztahy, zde tedy konkrétně na rodinné vztahy. *Štědrý den*, je dnem, kdy čas trávíme s rodinou a užíváme si společných chvil. Není důležité, kolik věcí máme nebo jakými dárky budeme obdarováni. Záleží pouze na tom, v jaké společnosti se nacházíme a jakými skutky můžeme ostatním pomoci. Proto i obyčejné oříšky udělají radost rodině, zvířatům i přírodě.

*O Štědrém večeru v
chaloupce chudé
jistě jich na stole
hromádka bude.⁴⁶*

⁴⁶ SLÁDEK, Josef Václav et al. *Špalíček moudrých básniček*. Brno: F + F, 1998, s. 55.

5 VÝBOR

Výbor je termín používaný v literatuře k označení výběru nejlepších nebo nejdůležitějších děl z dalších souborů. V kontextu literatury se výborem rozumí sbírka vybraných textů, která obsahuje výběr děl od jednoho či více různých autorů. Může být sestaven buď jednotlivými autory, literárními kritiky, editory nebo také redaktory a ti výbor sestavují dle určitého tématu, žánru nebo literárního směru. Hlavním cílem výboru je seskupit ta nejzajímavější díla, která budou dle odpovídajících zaměření reprezentovat dané téma, období nebo autora. Svou literární formou umožňuje kompaktní a koncentrované představení literárního souboru a umožňuje čtenářům prozkoumat různé aspekty a styly literatury. Lze ho využít jako zdroj pro studium, výzkum či výuku literatury. Jeho využití nemusí ale nutně spadat pouze do akademického prostředí a je stejně podstatný i pro čtenáře, kteří chtějí poznat nové autory a díla. S výbory se můžeme setkat v několika různých literárních žánrech – próza, poezie, drama, eseje.

Výbor můžeme rozdělit dle toho, jakého literárního žánru se týká. Jak jsem již zmínila, výbor, který obsahuje například ty nejlepší nebo nejzajímavější básně od jednoho či více autorů se nazývá antologie. Nejčastěji bývá s antologií zaměňován almanach. Almanach se vyznačuje svými tematickými samostatnými statěmi ať už literárními nebo i politickými, které byly spojeny v jeden knižní celek pod společným názvem. Takovým příkladem je například *Almanach Máj*. Pokud se jedná o výbor sestavený z prozaických literárních děl, jedná se chrestomatii.⁴⁷

Nadále v literatuře používáme termíny jako je literární soubor a literární výbor, které se obvykle používají jako synonyma. Často bývají pojmy mezi sebou zaměňovány z důvodu jejich podobnosti, ale obecně se oba používají pro označení podobných konceptů. Tyto termíny označují seskupení literárních děl, která jsou vyselektována a prezentována společně a v obou případech se jedná o seskupení literárních textů, které mají společnou tematickou, žánrovou nebo stylistickou podobnost. Pojem literární soubor je považován za obecnější a může se vztahovat na téměř jakékoliv seskupení literárních děl, která byly editorem vybrány od různých autorů. Oproti tomu termín literární výbor může mít jisté zaměření – žánr, období či literární směr.

⁴⁷ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 456

5.1 Návrh vlastního výboru

Vlastní výbor nese název *Za Sluničkem*, což je také poslední verš první sloky básně *Slunečnice*. Takový název nese z toho důvodu, že každá z vybraných básní je propojena jedním motivem – Sluncem, které ale může mít mnoho podob a může být vyjádřeno mnoha způsoby. Při čtení výboru se tak dostáváme do příjemného jarního období, které všechny čtenáře přivítá skrz sluneční paprsky. A tak, jako se slunečnice za paprsky Slunce otáčí, tak i my čtenáři bychom při otáčení jednotlivých stránek měli být blíže stránku po stránce k příjemným prožitkům ze čtení.

Protože jsou zde obsaženy převážně ty básně, které jsou jazykové jednodušší, jsou v nich obsažené zdobněliny nebo zabarvená slova, která menší děti mnohem rychleji zaujmou a udrží jejich pozornost, je určen výbor právě pro ně. Tím, že je výbor velmi spjat s přírodní tematikou, kde se vyskytují také různá zvířata nebo místa, která jsou každému velmi dobře známá a blízká, tak usnadňuje svým čtenářům mnohem lépe rozvíjet fantazii. Kniha je tedy vhodná pro děti především předškolního věku, ale nepochybně by mohla zaujmout pozici i u mladších dětí školního věku.

5.2 Obsah výboru

Celý výbor obsahuje celkem 13 vybraných básní z tvorby Karla Václava Raisa a jsou seřazeny postupně tak, aby se nám při čtení tvořila linie jara – od té doby, kdy odeznívá zima až po přechod do velmi teplého slunečního období. Jak jsem zmiňovala v předchozí části, hlavním motivem je zde Slunce, které vytváří průvodce skrz celý výbor. Jednotlivé básně tak dávají dohromady příběh jednoho ročního období v roce, což dozajista zaujme pozornost mladšího čtenáře z důvodu, že na jaře je příroda v rozpuku, vše je zelené, svěží a plné života. Lze tak rozvíjet jeho myšlení nad tím, jak vymezení času koresponduje s přírodou kolem nás a jak se mění.

Básně jsem vybrala z několika Raisových sbírek. Konkrétně se jedná o tyto díla, ze kterých jsem vybrala jednu či dvě básně. *Doma I. – Slunce a Slunečnice*, *Doma II. – Vodník, Dárek maličkým – Na louce a Beruška*. Nadále báseň ze sbírky *Když slunéčko svítí – Slunéčko*, poté sbírka *Pod modrým nebem – V nebezpečí* a ze sbírky *Obrázky od nás* se vybranou básní stala *Návrat k domovu*. Neopomenula jsem ani výbory, které byt' vyšli až posmrtně, obsahují básně hodna tohoto výboru. Z díla *Špalíček moudrých básniček* básně *Jarní a Vrabci* a *Z křišťálové studánky* jsou to básně *Motýli*, *Hudryján* a *Hory*.

Protože bylo mým cílem vybrat básně, které mají společný záměr sdělení, jsou si tematicky podobné a stylisticky jednoduché na čtení, zaměřila jsem se i na zmíněné výběry, které obsahují nejen autora Karla Václava Raisa, ale i poezii od básníků jako jsou Josef Václav Sládek nebo Josef Kožíšek, kteří se také zabývali literaturou psanou pro děti a mládež.

Z důvodu držení se mého cíle jsem vybírala i básně, jak jsem zmínila, i z původní Raisovy tvorby a jedná se o básně – *Slunce, Na louce, Beruška, Vodník, Návrat k domovu a Slunečnice*. Výše zmiňované nebyly obsaženy ani v jednom z výborů, ze kterých jsem čerpala, a tudíž dostaly svou šanci ve výboru novém, tudíž v mém. Na rozdíl od těchto několika jmenovaných jsem při zkoumání jednotlivých výborů našla básně, které se objevily alespoň ve dvou výběrech. Mezi takové lze zařadit například báseň *Hudryján*, která byla jak ve výboru *Z křišťálové studánky*, tak také ve výboru *Zvířátka a lidé* a báseň *Motýli* tamtéž. V neposlední řadě také *Vrabci*, která byla pro změnu ve výběrech *Cestička k domovu* a *Špalíček moudrých básniček*. Při porovnávání těchto posledních třech zmiňovaných básní se jejich vizuální stránka neměnila a měly i stejnou podobu a počet strof.

6 CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH BÁSNÍ

Výbor byl vytvořen z básní, které nejen charakterizují Raisovu básnickou tvorbu, ve které je často zaujato postavení přírody nebo vlastenectví, ale i mateřská láska, konkrétně tedy jaký vztah má matka ke svému dítěti a jak silný tento vztah umí být. Často je maminka v básních zmiňována jako ta, díky které se dítě cítí bezpečně a pokud nastane nepohodlná situace, maminka má vždy náruč otevřenou a je to hlavní jistota téměř každého z nás. Fauna a flóra jsou obsaženy téměř v každé strofě ve vybraných básních a obklopuje nás i na denní bázi života. Tato fakta mě dovedla až k sestavení takové podoby výboru, ve kterém je všechno zmíněné obsaženo.

6.1 Hory

V úvodu celého výboru nás uvede báseň *Hory*, která hory oslavuje jako chloubu a stabilitu celého kraje. Představují sílu a jednotu. Jsou jeho nedílnou součástí a toto monumentální přírodní dílo dosahuje právě až ke Slunci, které na nás z oblohy hledí. Vybrala jsem právě tuto z důvodu, že v poslední strofě je zmíněno, když Slunce nabere sílu, sníh z jejich vrcholků zmizí, což značí, že teplejší časy přicházejí.

6.2 Jarní

První záchvěvy jara právě přicházejí a s ním i překrásné písně ptáků, které se rozeznívají do všech koutů. Krásné počasí nabádá k trávení času venku nejen dospělé jedince, ale převážně děti, které se rozutekli na louku, kde spolu sdílí společný čas. Mezi první kvítky nepochybně patří po zimě sasanky, kterých jsou celé lány a vytváří neobyčejnou podívanou. Všude vokol je tak slyšet zvuk šumu přírody a dětských radovánek.

6.3 Motýli

Na jaře se také objevují první motýlci, kteří vylétli ze svých úkrytů na svět. Svými barvami připomínají létající květy vznášející se ve větru. Po vydatném spánku mají hlad, a tak hledajíce nektar do svých sosáček prolétávají zběsile krajinou. Není radno se s nimi pokusit držet krok, a tak nám zde nezbyvá nic jiného, než sledovat jejich spanilou jízdu a pestrobarevná křídélka pohybujících se na loukách.

6.4 Slunce

Slunce, jak víme, je hvězda, která nám ve dne svítí a v noci můžeme na nebeské obloze přivítat hvězdy. V této básni jsou samotné hvězdy dětmi, které Slunci patří a jsou zde označena jako holoubátka – symbolem naděje a lásky. Slunce neztrácí naději, že by o své děti přišla a je to obdobná potíže, jako mají maminky s dětmi. Ta jim daruje vše, co má – sílu, lásku i svou naději. Tím, jak hvězdná obloha putuje, jsou si někdy hvězdy blíže a jindy zase velmi vzdálené, však jejich cesta je společná ať se nachází kdekoliv.

6.5 V nebezpečí

Poněkud rozpačitý den prožívá mládě vrabčáka, které si lebedí ve hnízdě a velmi, velmi nahlas si prozpěvuje, protože je spokojený a nic mu nechybí. Má všechno, co potřebuje – zobání i pohodu a radostně se o to poděluje s okolím. Kdo se ale přespříliš chlubí, dostihne ho osud. Vrabče s hrůzou v očích křičí, kočka na něj číhá. V situaci mezi životem a smrtí vrabče drze s nezvaným návštěvníkem zatočí, a ještě se mu vysmívá.

6.6 Na louce

Jak už název říká, ocitáme se na louce, kde spolu děti dovádí a zpívají si. Točí se spolu dokola a snaží se napodobit zvuk ptáčků jako je například žežulka nebo vlaštovička. Krásné počasí jim přeje, a tak čas strávený venku v přírodě a na čerstvém vzduchu je pro děti příjemné.

6.7 Beruška

Berušku můžeme také nazývat jako slunéčko sedmítečné, proto tato báseň byla jasnou volbou do tohoto výboru. Toto malé a krásné stvoření vždy šplhá výše a výše odkud roztáhne křídélka a letí vstříc k nebi, snad hledat onu osmou tečku?

6.8 Slunéčko

Rais se nám skrz osobu „*dědouše*“ snaží přiblížit, jak působí krásné teplé počasí na staršího jedince, který vypráví, že se zase cítí svěží jako když býval mlád. Tento příjemný vliv má nejen na něj a nás ať už při čtení či když opravdu pociťuje paprsky slunečního svitu. Teplé má velký dopad na přírodu, která se po mrazivé zimě a sněhu snaží probrat. Paprsky se dotýkají květin, pupat i ptáčků a zvířat jako je například žába. I nově narozená jehňátka pobíhají po lukách a stráních, kde jim sytě zelená tráva poskytuje prostor pro opatrné krůčky. Opět zde nechybí přítomnost dětí, které navazují kontakt s flórou i faunou. V poslední strofě se objevují lány obilí, které naznačují blížící se žně.

6.9 Návrat k domovu

Při čtení této básně se dostáváme do brzkého rána, kdy teprve vylézá Slunce, které je obaleno v purpurové barvě a pomalu probouzí svět k životu. V širokém okolí je slyšet zpěv ptáků a na rostlinách jsou usazeny kapky rosy. Vyjadřuje naprostý klid lesa plný jedlí či mechu a nastavuje tak nám čtenářům velmi detailní obraz, který si, ve spojení s naší fantazií, můžeme představit tak, jako bychom se na samém místě právě ocitli.

6.10 Vrabci

Druhá báseň věnovaná vrabcům je opět humorně vyjádřena skrz některá slovní spojení. Tito drobní ptáčci se již po několikáté rozhodli zajistit si své zázemí pod střechou, a tak se z nich stali nezvaní hosté, i přes to je ale nikdo nevyhání a pobyt mají pravděpodobně na neurčito. Velmi bezstarostně si tak počínají v okolí obydlí a obohacují jeho okolí svým štěbetáním.

6.11 Hudryján

Krásné a slunné počasí pohlcuje celou vísku a všechny, kteří čas tráví venku. Slunce je zde povzbuzováno k tomu, aby svítilo z plných sil, aby prádlo, které mladé dívky pralo, jim rychle uschlo a měli jej krásně čisté.

6.12 Vodník

Malý chlapec nedaleko rybníka sbírá květiny, rád by je nasbíral pro celou svou rodinu a nevynechal nikoho. Pro svou sestřičku sbírá pomněnky, aby si z nich mohla uplést věneček. Pro maminku boží vlásky, což je květina, které se říká také Boží květ a pro tatínka slzek kytku, což je květina nesoucí název Slzičky panny Marie nebo také Hvozdík. Jsou to květiny jemné a velmi dobře se jim daří tam, kde mají dostatek vody a tepla.

Chlapcům poklidný den ale naruší další hoch z vody, který ho láká k sobě do vody a přeje si být kamarádý. Hoch z vody se snaží být přesvědčivý, ale chlapec je bystrý. Nabídku odmítá, protože ví, že doma má to nejcennější, co by za nic nevyměnil, a to maminku. Báseň jsem ponechala celou, a to z důvodu, že je na jejím závěru potřebujeme ponechat osobu maminky, která nás zachrání od všeho zlého.

6.13 Slunečnice

Závěrečnou báseň slunečnice jsem vybrala poněkud symbolicky. Protože se otáčí za Sluncem, aby měla co nejvíce síly a nádherně kvetla, měli bychom se i my jako čtenáři obracet za tím, co nás posiluje, rozvíjeli svou mysl a k tomu, od nízkého věku, může přispět i tento výbor.

Za sluníčkem

Výbor připravila Hofmannová Eliška
2023, Praha

Věnováno všem, kteří mají stále duši dítěte
Těm, kteří vědí, že nemusí být vše Sluncem zalité

HORY

Ó ty naše hory,
jsou to velcí páni,
v kraji o té slávě
netušíte ani.

Ó ty naše hory
hrdá mají čela,
na temeni stále
čapka se jim bělá.

Ani toho slunce
hned se neuleknou,
až je v plné slávě
teprve čapku smeknou.

JARNÍ

Zazvonila pěnkavice,
že jde jaro k nám,
písničky že lesům nese,
květy lučinám.

Starý čtverák špaček hvízdá
z vršku topolu:
„Zapějme si zase jednou
jarní pospolu!“

Na lučině tlupa dětí
v jednom klubíčku,
veselí jim září v oku,
štěstí na líčku.

Ze sasanek bílé věnce
vlají na stráni
a již zvučná píseň jarní
luhem uhání.

K dětským hláskům přidává se
ptačí družina...
Zjara celá příroda je
píseň jediná“

MOTÝLI

Motýli, motýli

bílí a zlatí

přiletí, zaletí,

v slunci se tratí.

Motýli, motýli,

to živé kvítí,

pestří se na keři,

na trávě svítí.

Po louce za nimi

nožka má běží,

po bílé pěšině,

po trávě svěží.

Ach, kdeže motýlům

v přeletu stačí, tu

bych mít musila

křídélka ptačí.

Motýli v slunéčku
pestří se, rojí –
pošlu já za nimi
písničku svoji.

Letí má písnička
do modrojasna,
jak je ta země má,
ach, jak je krásná!

SLUNCE

To slunce zlaté staříčké
je dobrá, věrná matka,
rozběhla se mu po světě
drobounká holoubátka.

Putuje slunce k dětem svým
a na té věčné pouti
své děti – hvězdy potěší a
nikdy nezarmoutí.

I naše země děckem je
a matičku má rádo,
ta sotva že je navštíví,
hned na ní všechno mlado.

Když slunce na noc zachází,
je země plna bolu,
hned slzí lesklé potůčky,
po každém tekou stvolu.

V NEBEZPEČÍ

Křičí vrabče v koši stromu:

„Čimčarara čim!

Zobu mám i slunce k tomu,

proto skotačím.“

Ale teď mu nožky ztuhly,

zobec hrůzou křik –

s očima jak žhavé úhly

je tam loupežník.

Chystám drápy, zuby cení – hop! –

k té snídani.

Pozor, macku, tam už není,

támhle uhání!

Z hruše vrabec ušklíbá se:

„Ach, to, pane, znám

Utřete si vousky zase,

poroučím se vám!“

NA LOUCE

Do kolečka kolem
přes voňavá luka
zatočíme se, děti,
žežulka nám kuká!

Do kolečka kolem –
až se zardí líčka,
zazpívejme při tom
jako vlaštovička.

Do kolečka kolem
zatočíme se spolu,
slunéčko se na nás
pěkně směje dolů!

BERUŠKA

Beruško drobná,
křidélka zdobná
zdvihni teď!

Beruška po dlani
vesele uhání –
nu, tak leť!

Beruška čistá
křidélka chystá,
letí již
k zlatému sluníčku,
k dobrému Pánbíčku
výš a výš!

SLUNÉČKO

Slunéčko když svítí,
umí oblažit
všecko na zemi;
jak na nebi plane,
dědouš praví: „Pane,
nyní blaze mi.

Jak to svítí žhavě,
sníh i na mé hlavě
trošku roztává;
je mi jako z mlada,
když jsem běhal v lada
pestrá, voňavá. “

Slunéčko když svítí,
budí na pažiti
lístky, poupata;
střízlík volá malý,
že to libě pálí
v záda pernatá.

Každý ptáček snové
písně z brusu nové
krásné noty;
žába kváká v proutí:
„Teď mne nezarmoutí
více roboty!“

Slunéčko když svítí,
umí vyvábiti
děti ze dveří;
za jehňaty běží, přes
žlutásky svěží,
doušku mateří.

Vždycky draha je mně
naše česká země,
koutek spanilý;
nejvíce když svítí
zlaté slunce v kvítí,
lány obilí!

NÁVRAT K DOMOVU!

Plá východ letní jitřní září
na vody prší slunce nach,
má noha v mech se čerstvý boří
a duch na mladém oří
při hudbě pěvců v houštinách
v tu drahou, rodnou dálavu...
Květ každý vstříc mi kývá
a chumáč jehel na hlavu
mi pozdrav hází sosna sivá.
Hej, klobouk dolů, vzhůru čelo
a zplna dýchni zmladlá hrud' –
do dále plesně zazvučelo:
„Krajinko, můj lese, kamaráde,
viz, rosa kane s tmavých řas
a z prsou letí písň mladé,
že tvoji holubi táhnu zas,
že vidím stará těla jedlí,
pod nimi jasnou studánku,
kde v podletí jsme ve stín sedli
ku zlatých bájí dýchánku.“

VRABCI

Pod našimi krovy léta
nájemníků žije četa,
ale braši pernatí
ani groše neplatí!

Vždycky švarní, vždycky jaří
bezstarostně hospodaří:
Starost? Péče? Vzal je d'as,
nějak bylo, bude zas!

Že nedojde k výpovědi,
zvláště v zimě, dobře vědí,
humor se jim neztrácí.
Zatrolení vrabčáci!

HUDRYJÁN

„Hřej, sluníčko, hřej,
hory, doly krej
a na celou naši vísku
zlatý peníz ku penízku
krásně vysázej!

Svit', sluníčko, svit',
vyběl každou nit –
když se prádlo pannám suší,
pradlenka si s celou duší
umí poskočit!“

Sotva dívčina
hrát si počíná, do zahrady cupá z brány
nadutý a rozčechráný krocan hrdina.

„Pěkně vítám k nám
já vás dobře znám,
mám tu čest zde vidět pána,
zlobivého hudryjána –
čím posloužit mám?“

„Hudry, hudry, hej,
jen si zase hrej, krocan
bubák rád se dívá
na děťátka dovádívá,
na ten jejich rej! “

VODNÍK

U rybníčka hošík hravý bude
s rybkami se, brouky baví,
trhá očka pomněneček
pro sestřičku na věneček,
pro matičku boží vlásky
na důkaz své dětské lásky,
pro tatíčka slzek kytku,
že je vždy tak hodný k dítěti.

Aj, tu klučík z vod se noří,
vlásky má jak jarní síť,
děcké líce se slunkem hoří,
rubínkem se očko svítí,
usedá si do rákosí,
purpurovou čapku ždíme,
na břeh volá: „Hošku bosý,
zda se spolu spřátelíme?
Buďme spolu kamarády,
kytičku si nechej tady,
pojd' se mnou v náš domek zlatý,
tam je krásně – nevíš ani!

Zahrádka je přede vraty, v
domě měkké lůžko k spaní –
a co jídla ve zlaté misce,
všecko na prst cukrované,
takového něco, pane,
nemáš nikdy v chudé vísce.
Zda se spolu sprátelíme? “
A zas čapku rukou ždíme.
„Nesmím, nesmím, milý hošku,
přišel jsem jen na pomněnky,
na vlásky a rudé slzky;
pak si zajdu pro macošku
a zas budu u maměnky –
ta mi dražší než tvé mlisky.“

SLUNEČNICE

Slunečnice na záhoně

zlatým líčkem

od šera se k šeru točí

za sluníčkem.

Celým žitím, než tě budou

ve hrob klásti,

vždycky hled', má duše mladá,

k nebi – k vlasti!

Ediční poznámka

Výbor se skládá ze 13 vybraných básnických děl Karla Václava Raise. Byly vybrány na základě podobnosti tématu, kterým je Slunce a jeho různé podoby, se kterými se můžeme setkat. Básně *Hory*, *Motýli* a *Hudryján* jsou převzaty ze sbírky *Z Křišťálové studánky*. Nadále básně *Jarní* a *Vrabci* jsou obsaženy v díle *Špalíček moudrých básniček*. Zbylé básně – *Slunce*, *V nebezpečí*, *Na louce*, *Beruška*, *Slunéčko*, *Vodník*, *Návrat k domovu* a *Slunečnice*, nebyly obsaženy ve vybraných antologiích.

Ani v jedné z básní nebyly provedeny násilné úpravy ani jejich zkracování. Byly pouze provedeny úpravy v podobě interpunkčních nerovností. Veškeré pravopisné úpravy byly provedeny v souvislosti z platné pravopisné normy, přednostně byly ponechány tvary z důvodu zachování autentičnosti. Následně jsou uvedeny změny, které byly provedeny.

U básní *Slunce*, *Vodník*, *Na louce* a *Beruška* byly z názvů odstraněny tečky, které původní znění názvů obsahuje. V básni *Jarní* bylo zaměněno slovo skrání na stráni a odstraněna pomlčka na konci 14. verše. V básni *V nebezpečí* byla opravena interpunkce, kdy na konci 10. verše byla odstraněna pomlčka a byla nahrazena tečkou a na začátku 13. verše byla opravena předložka. V básni *Návrat k domovu* bylo na konci 1. verše zaměněno slovo zoří na září a v 7. verši pak slovo ústrety na slovo vstříc. V básni *Vodník* bylo na konci 1. verše zaměněno slovo žvavý na hravý.

7 ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo sledovat na příkladu Karla Václava Raise vývoj literatury pro děti čili jak byla ovlivněna historickým i kulturním kontextem dějin. Vymezila jsem pojmy jako antologie a výbor. Pomocí této práce jsem našla náležité odpovědi na to, zda věk dítěte ovlivňuje to, jakou literaturu je pro něj vhodné vyhledávat. Mým bádáním jsem došla k názoru, že je velmi podstatné, jak je tvorba pro děti rozdělena. S čímž souvisí i to, že pro děti mladšího věku mnohem více vyhovují knihy, které obsahují četné množství ilustrací a zjednodušený obsah.

Poezie pro děti je fascinujícím světem, který nabízí nekonečné možnosti pro zábavu, rozvoj a inspiraci. Díky básním a veršům se děti učí objevovat krásu jazyka, hravost slov a sílu vyjádření. Poetické texty je zavádějí do fantazijních světů, rozvíjejí jejich kreativitu a představivost. Zároveň poezie pro děti představuje skvělý nástroj pro rozvoj jazykových dovedností, posilování paměti a schopnosti koncentrace. Podstatná jsou také témata, která souvisí s přírodními motivy, hospodářskými i domácími zvířaty nebo rodinnými příslušníky. Jedná se o motivy, které jsou dětem velmi dobře známé. Pro děti starší, tedy hranicí školního věku a výše už jsou atraktivnější témata složitější. Zajímají se navazování mezilidských vztahů, cestování, ale objevují se i závažnější témata jako například šikana.

V souvislosti se základními tématy literatury pro děti jsem se zaměřila autora Karla Václava Raise. Během období, kdy Rais rozvíjel svou spisovatelskou činnost, tedy převážně v 80. a 90. letech, se odehrávalo mnoho významných událostí. Byla to doba, kdy se například znovu otevřelo Národní divadlo. Zájem o venkovskou tematiku v naší literatuře byl vždy výrazný. Bylo to především kvůli romantickému pohledu na venkovský lid jako na mravně neporušené jádro, kde existovaly nezkreslené mezilidské vztahy. Samotná vesnice poskytovala inspiraci, klid, řád a harmonii. Rais pečoval o jednoduché vesničany, ať už to byli staří lidé, čeledíni nebo chalupáři. Ve svém díle také projevil obdiv ke kráse české přírody. Byl mistrem výtvarného líčení prostředí a postav, které dokáže zobrazit s precizností a současně s fantazií a emocionálním zapálením.

Protože jsou spíše upřednostňována byla převážně jeho díla prozaická, která byla ve 20. století velmi popularizována, kvůli zakrytí cenzury a omezení poptávky po zakázaných autorech. Zaměřila jsem se v této práci na jeho básnickou tvorbu, konkrétně na výbory, které byly vydávány posmrtně od 40. do 90. let 20. století. Rozbor jednotlivých výborů jsem

postavila na vybraných tématech, která nejvíce souvisí s Raisovou tvorbou – vlastenectví, příroda, rodina. Na základě toho jsem uvedla také příklady jeho básní.

Nejvíce známou básní od Karla Václava Raise je Cestička k domovu, kterou se, ještě předrevoluční děti, učili ve školách z paměti. Mým cílem bylo však dokázat, že i další jeho básnická tvorba by neměla být upozadována a pro mladé čtenářstvo je dostatečně atraktivní. Vlastním výsledkem mé práce je nový výbor z Raisovy poezie. Je určen převážně dětem předškolního věku, a to z toho důvodu, že obsahuje básně pro děti tematicky zajímavé a stylisticky jednoduché na čtení.

Přínos mé bakalářské práce vidím v tom, že osvětlila téma antologie a výboru a zároveň s tím i literární profil Karla Václava Raise se zaměřením na dětskou literaturu a poezii. Vypracovaný vlastní výbor je odraz mé práce a získaných informací. Lze ho také považovat jako predikci k utvoření nového výboru, který se bude skládat pouze z Raisovy poezie pro děti.

RESUMÉ

Svou bakalářskou práci jsem soustředila na dětskou literaturu zaměřenou pro děti a mládež. Cílem bylo zjistit vývoj literatury v průběhu převážně 19., 20. a 21. století a jaké různé druhy žánrů se do ní promíjejí.

První část práce vymezuje pojem antologie, jaká je její podoba v české literatuře a kde se s ní můžeme nejčastěji v literatuře setkat. Navazuje se dále na dětskou literaturu jako jsou básničky, říkanky a propojení s ústní lidovou slovesností.

V další části se setkáváme s pojmem výbor, ve kterém jsou charakterizovány specifické prvky a forma. Odkázáno je zde na básnickou tvorbu Karla Václava Raise, který se věnoval literatuře pro děti a setkáváme se s ní skrz antologie či výběry vytvořené po jeho smrti. Na základě toho jsou vybrané básně analyzovány tak, aby v nich byly zobrazeny charakteristické znaky Raisovy tvorby.

Poslední část zahrnuje výbor z Raisových poetických textů, vytvořený na základě určených literárních děl. Vybrané básně odpovídají jazykovým schopnostem mladších čtenářů.

SUMMARY

I focused my bachelor's thesis on children's literature aimed at children and young people. The aim was to find out the development of literature in the course of mainly the 19th, 20th and 21st centuries and what different kinds of genres are reflected in it.

The first part of the work defines the concept of anthology, what its form is in Czech literature and where we can most often encounter it in literature. It is also linked to children's literature such as poems, nursery rhymes and connections with oral folk literature.

In the next part, we encounter the term committee, in which specific elements and form are characterized. Reference is made here to the poetic work of Karel Václav Rais, who devoted himself to children's literature and we encounter it through anthologies or committees created after his death. Based on this, the selected poems are analyzed in such a way that they display the characteristic features of Raisa's work.

The last part includes a committee of Rais's poetic texts, created on the basis of designated literary works. The selected poems correspond to the language abilities of younger readers.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura

FIALOVÁ, Eva et al. *Špalíček moudrých básniček*. Brno: F + F, 1998. ISBN 80-901967-4-8

HILČR, Jindřich, KOŽÍŠEK, Josef, RAIS, Karel Václav, SLÁDEK, Josef Václav. *Z křišťálové studánky*. Praha: Albatros, 1974.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Z máje žití: básně Elišky Krásnohorské*. V Praze: nákladem knihkupectví dra Grégra & Ferd. Dattla, 1874.

RAIS, Karel Václav, BENETT, H. M.. *Když slunéčko svítí*. V Praze: Nákladem Aloise Hynka, 1889.

RAIS, Karel Václav, JENEWEIN, Felix. *Obrázky veršem*. Nové Město nad Metují: Bohdan Böhm, 1886.

RAIS, Karel Václav, OLÍVA, Viktor. *Pod modrým nebem*. Praha: F. Topič, 1919.

RAIS, Karel Václav, TRNKA, Jiří. *Zvířátka a lidé*. Praha: Unie, 1947.

RAIS, Karel Václav, ZILLICH, Emil. *Dárek maličkým: básničky*. V Praze: Alexander Storch syn, 1889.

RAIS, Karel Václav, ZILLICH, Emil. *Doma II.*. Nové Město n. Metují: Bohdan Böhm, 1884.

RAIS, Karel Václav. *První květy: veršované povídky*. V Praze: Josef Richard Vilímek, 1881.

RAIS, Karel Václav. *Cestička k domovu*. Praha: SNKLHU, 1958.

RAIS, Karel Václav. *Doma I.*. Nové Město n. Metují: Bohdan Böhm, 1883.

RAIS, Karel Václav. *Obrázky od nás: veršované vzpomínky*. V Praze: Alexander Storch syn, 1886.

RAIS, Karel Václav. *Z domova: verše*. Praha: Unie, 1919.

Sekundární literatura

Časopis Host: *Nejlepší české básně 2016*. Brno, 2016.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury*. Praha:

nakladatelství Portál, s.r.o., 2006. ISBN 80-7367-095-x

ČERVENKA, Miroslav a kol. *Dějiny české literatury IV. - Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995.

HILŠAR, Josef, GRÖEROVÁ. *Vrh kostek: Česká experimentální poezie*. 1. vyd.

Praha: TORST, 1993.

HLADKÝ, M: *Strípky za života a díla Karla V. Raise*. Lázně Bělohrad: Město Bělohrad, 2014.

HLADKÝ, Martin. *Karel V. Rais a Hlinecko*. 1. vyd. Hradec Králové: Balustráda, 2009. ISBN 978-80-87172-04-9.

HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu): vysokoškolská učebnice pro studenty filozofické fakulty studijního oboru moderní filologie*. Praha: SPN, 1984. ISBN 14-326-84

CHALOUPKA, Otakar. *Kontury české literatury pro děti a mládež (od začátků 19. století po současnost)*. Praha: Albatros, 1984. ISBN 13-786-84

CHROBÁK Jakub a SLÍVA, Vít. *Nejlepší české básně 2016*. Brno: Host, 2016. 978-80-7491-795-0

KNOB, Jan. *Dvojí cesta s Karlem Václavem Raisem*. 1. vyd. Havlíčkův Brod:

Východočeské nakladatelství, 1964.

MAŠÍNOVÁ, Leontýna, MACHYTKA, Jaroslav, KOUBEK František a JANEČEK, Jaroslav. *Karel V. Rais: Studie, vzpomínky, dokumenty*. Místní národní výbor v Lázních Bělohradě, 1959

POHORSKÝ, Miloš, Jan MUKAŘOVSKÝ a Jiří BRABEC. *Dějiny české literatury*. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1961.

RAIS, Karel Václav a Jitka NOVOTNÁ. *Karel Václav Rais*. Praha: Albatros, 1977, 1. složený list.

SVEJKOVSKÝ, František. *Nová antologie z tvorby 17. A 18. století*. Praha: Česká Literatura, 1957.

VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

VLČEK, Jaroslav et al. *Dějiny české literatury*. Praha: SNKLHU, 1960. sv. 3.